

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

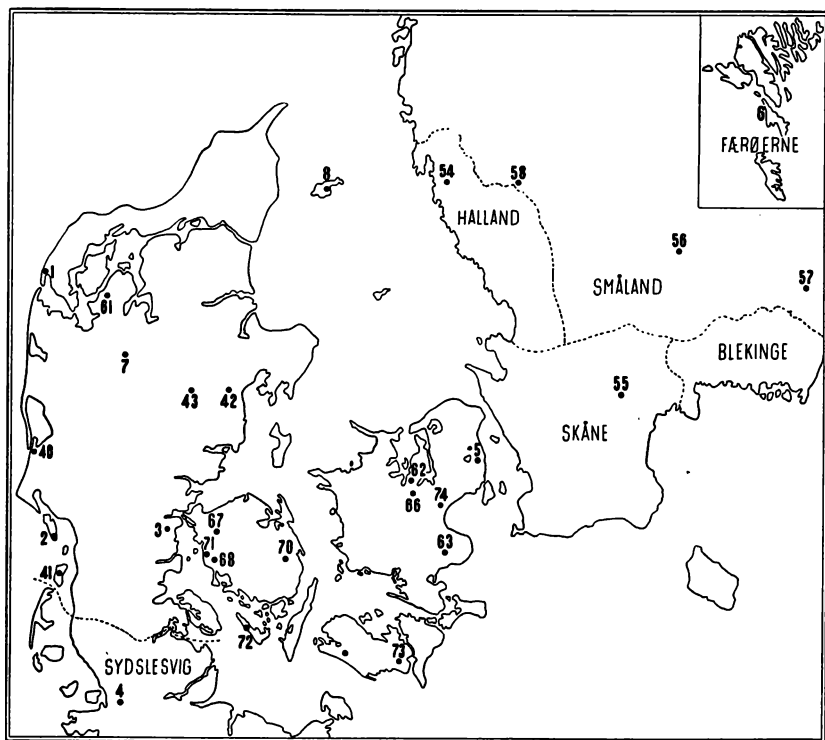
Edvard Munch

FRILANDSMUSEET

VEJLEDER

Pernille D. F.

Bygningernes oprindelige hjemsteder.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

Plan over museumsparken
findes på bagerste omslags inderside

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

FRILANDSMUSEET

NATIONALMUSEETS 7. AFDELING

VEJLEDER

TEKST: K. ULDALL

friland 85

TEGNINGER OG KORT:

F. KIRK

SORGENFRI STATION
KØBENHAVN

Museets opgave ...

er at belyse bygnings- og boligforholdene i ældre bygninger på landet som en helhed. De mange indbogenstande og redskaber i bygningerne vil ikke kunne etiketteres og nærmere forklares for museets gæster, uden at bygningernes og stuerne helhedsvirkning som gamle fortidshjem vil lide derunder.

De forskellige bygningers alder kan ikke altid angives ved et bestemt årstal eller tidspunkt, da adskillige i tidens løb er ombygget eller udvidet, jfr. side 46.

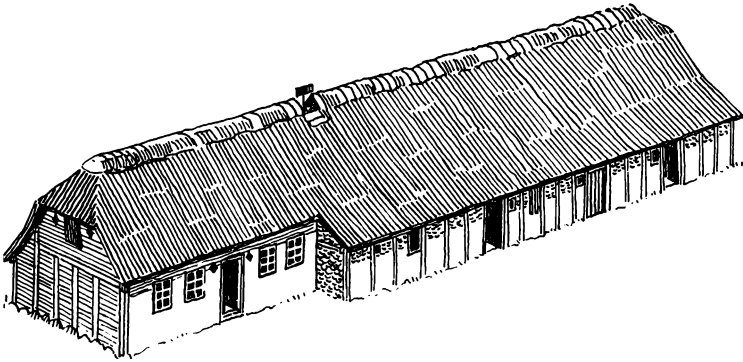
Vejlederen er forsynet med randtegninger af indbogenstande m. m., og de ord, som i teksten er mærket med °, findes nærmere forklaret i »ordforklaring« side 47–74.

En kort oversigt over de bygningshistoriske hovedtræk findes side 45–46.

Billedtavler side 75.

Plan over Museet på bageste omslags inderside.

I afdelingen for bondekultur på Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, København, vil interesserede kunne finde systematisk ordnede samlinger af indbogenstande og redskaber, og i det over for Frilandsmuseet beliggende Dansk Landbrugsmuseum er på instruktiv måde udstillet gamle landbrugsredskaber m. m.

★1. LYREHUS FRA FISKERBYEN
AGGER, THY

Enlænget med beboelse imod vest og stald og lade imod øst. Fattigt bindingsværk°. Tømmeret stammer delvis fra skibsvrag. Væggene er dels lerklinede°, dels murede med mursten eller opsamlede rullesten fra stranden og er helt overhvidtede. Højremskonstruktion°, d. v. s. taget bæres indvendigt i hver langsides af en række fritstående stolper, højremsstolperne, men fortsætter uden for disse ned til de lavere ydervægge, således at der inden for disse dannes et smalt rum eller udskud° ligesom et sideskib. Kun i gavlene og ud for stuerne vinduesvæg mod syd mangler udskudet. Stråtag mønnet° med græstørv. Bemærk lyrehullet° til røgaftræk i stedet for skorsten°. — Syd for huset brønd° med vinde.

Vestligst på sydsiden indgang til forstue. Til v. vesterstue, en storstue° uden ildsted kun benyttet til gildesbrug og opbevaring af tekstiler i skab og kiste. I nordvæggens udskud° alkove° til gæster og et lille malekammer med håndkværn°. — Til h. for forstuen ligger dagligstuen, der samtidigt var soveværelse. Lergulve og hvidtede vægge. På nordvæggen to alkover° med fløjdøre og imellem dem en skænk, d. v. s. et lille skab til glas og nipssager. En tredje alkove° findes til v. for bilæggerovnen° på østvæggen. Oven på ovnen findes en træbakke til tørring af malt° og under den en skuffe til at tørre strømp

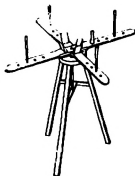
Manglebræt°
m. stok

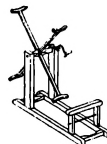
Malkestol

Halmløb°

Garnvinde

Haspe°

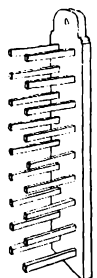

Rygkurv til fisk

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

Tranlampe°

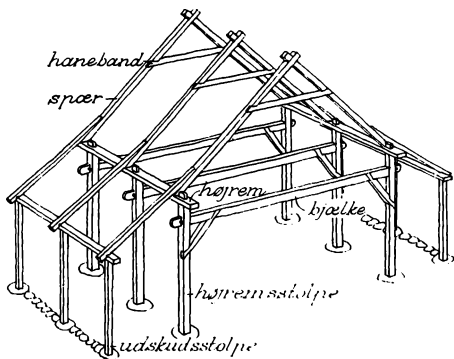

Brikhyld°

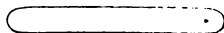
m. m. i. Knager til ophængning af vådt tøj. En lænestol til husets gamle står på den lune plads ved siden af ovnen. — Foran vinduesvæggen er faste bænke og et langbord°, hvor måltiderne indtoges. Husfaderens plads var efter gammel sædvane bordendebænken°, de andre mænd sad på langbænken° under vinduet efter alder og rang, og for kvinderne er der en løs bänk uden ryg ind mod stuen. Denne placering af langbordet° og bænkene blev indført, da man fik glasvinduer i ydervæggene, og er typisk for ældre danske landbohem. Før glasvinduernes tid, da lyset udelukkende kom fra lyren° eller røgåbningen i taget, stod bænkene og langbordet° ved tværvæggen, således som det endnu ses i bygning nr. 54 og 55. Over bordet hænger tranlampe°. — I vestvæggen dør til et ølkammer° bag ved forstuen, i sydvæggen dør til mælkekammer°, et spisekammer i udskudet°; heri bl. a. jydepotte°. Døren til h. for bilæggerovnen° fører til det stenpikte køkken med åbent ildsted, nemlig en muret forhøjning i inderhjørnet med jydepottegyrde° på trefod°, hvorunder ilden optændtes. Til h. derfor den murede bagerovn°. Skorsten og loft findes ikke, idet røgen fra ildstedet og bagerovnen° trak bort gennem lyrehullet° i tagryggen. Ved hjælp af en stang nedefra med et kort tværbræt over tagryggen kunne trækket reguleres. — Næste rum er en slags bryggers°. Bemærk her de fritstående højremstolper°, der bærer taget. I bryggerset° findes enkelte fiskeredskaber. Bryggerset° har yderdør mod syd samt en dør mod øst til loen°, der har lergulv. Længere fremme følger stald og et rum til får samt ved østgavlen lade.

Krogholder

Lysklemme°

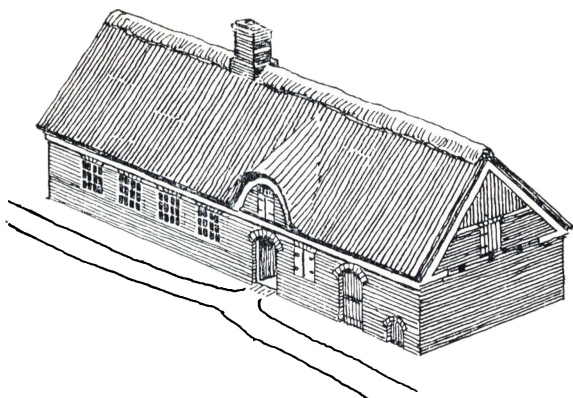
Madfjæl°

Glødefad°

Jydepotte°

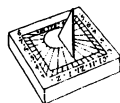

2. SKIPPERHUS FRA SØNDERHO, FANØ

Enlænget; oprindelig bindingsværk^o, senere ændret til grundmur^o af røde sten. Stråtag, mønnet^o med græstørv. Forstue går tværs gennem huset og skiller beboelsen imod vest fra det som kælder halvt forsænkede spisekammer samt tærskelo og stald imod øst. Østligst lav indgang for fårene. I beboelsen er køkken med åben skorsten^o og to opholdsstuer, begge med lukkede tætsenge eller alkover^o og bilæggerovne^o, hvori der fyredes fra køkkenet. »Sønderdonsk« blev benyttet til dagligstue om vinteren, med indgang fra forstuen; her på bordet oktant^o, i vinduet solur af kobber. »Nørredonsk« eller sommerstue med dør fra køkkenet. Desuden bagest et par kamre, der ikke kan opvarmes. Stuernes vægge beklædt med fajencefliser^o, hvorimellem i hver stue indgår et af flere fliser sammenlagt felt med skibsbillede. De brogetmalede stuer præges af skipperkulturen og frisisk-hollandsk påvirkning.

Varmebækken^o

Solur

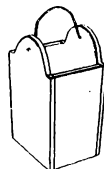
Uldsaks^o

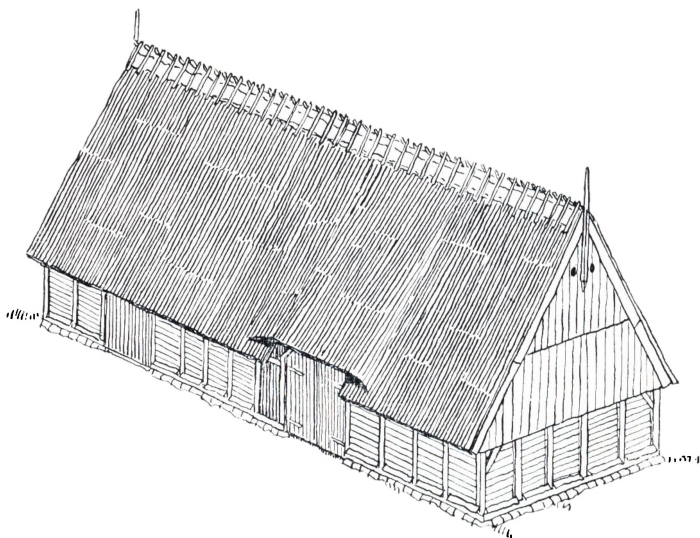
Træbakke^o

Merlespir^o

Esespand^o

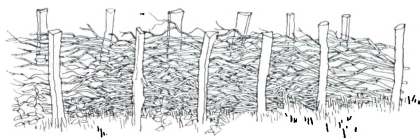

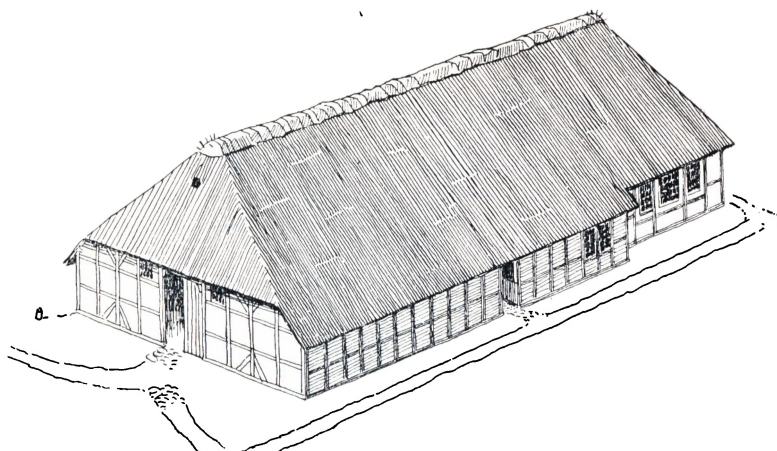
3. BULLADE FRA GRØNNINGHOVED VED KOLDING

(Ingen adgang)

Bulhus°, tømmerbygning opført af svære, vandretsiddende egeplanker, såkaldte buller, imellem stolper. Bulhuse° har tidligere været almindelige i skovrige egne, især i Jylland. Bygningsarten holdt sig længst i egnen mellem Kolding og Aabenraa. Stråtag mønnet° med kragtræer° og med en høj opskæring over indkørselsporten. Gavlene krager° ud og er beklædt med lodretsiddende planker. Over hver gavlspids rejser sig en såkaldt brandstang°. — Til laden bliver senere føjet en komplet nordøstslesvigsk gård med bulhusudlænger og grundmuret stuehus.

Omkring marken ses **risgærder**° af grene, pakket mellem to rækker nedrammede staver.

★★4. GÅRD FRA OSTENFELD, SYDVESTSLESVIG

Enlænget, treskibet, d. v. s. med midtrum og et langt smalt siderum i hver side. Orienteret med portgavl mod vejen, ikke som danske gårde solret. Såkaldt saksisk bygningsform, som sydfra trængte op til Dannevirke og længe holdt sin oprindelige form i landsbyen Ostenfeld: Et enlænget, skorstensløst hus, såkaldt røghus, udgørende eet stort rum med port i gavlen og to halvdøre° over for hinanden på sidevæggene. Dette rum var fælles for mennesker og kreaturer og samtidigt lo°, et udstrakt rum under de svære, sodede loftsbjælker. På loftet opbevaredes halm og hø, hvor det blev gennemtrukket af røgen fra arnen men også godt tørret.

Solidt bindingsværk° med udfyldning af gule mursten, i gavlens tavl° lagt i mønster. Bageste del med stuerne smallere og lerklinet. Stråtag, mønnet° med græstørv. — Over gavlporten gårdejeren Hans Petersens navn og opførelsesåret 1685.

Overalt lergulve. Forrest inden for gavlporten er logulvet° eller dilen. Her står en såkaldt holstensk vogn med mange sæder; derved ophængt vognttrin° af smedejern. Til siderne for dilen i udskud° bag de fritstående stolper, som bærer taget ligesom i en højremsbygning°, ses kreaturbåsene, hvorover der kunde ligge foder, tørv og kvas. Til venstre inden for porten særlig staldindretning for hestene. Derefter var tidligere plads for svinene. Længere bagtil,

Uro°

Vognttrin°

Stølp°

Stølp°

Øreskål°

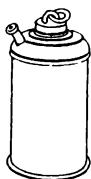

Ildkike°

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

Vaffeljern°

Patteflaske

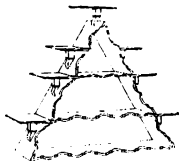
Tranlampe°

ved østdøren til højre, bagerovn° uden skorsten. — Bagest mennekens del af rummet. Stole omkring den stenlagte åbne arne, hvor ilden flammede frit på gulvets stenlænging, medens røgen trak bort under taget med aftræk i sydgavlen gennem et lille »uglehuk« i stråtaget. Over arnen ophængt kokekar i en kedelskede°. Den svære jordgravne stolpe ved arnen har oprindeligt båret en svingstang° af træ. Hængende hylde til brød m. m. til venstre. Ved gavlvæggen muret bæk med opstilling af husholdningskar, stølp° af pottemagerarbejde m. m.; derover fade, bl. a. af messingblik med drevne ornamenten samt lampetplade° af lignende arbejde. Ved vinduerne til siderne i udskudet findes såkaldte siddelser, d. v. s. siddepladser med borde, bænke og alkover°. Alkoveforhængene speciel sønderjysk vævning kaldet rilagen. På det ene bord mangletær° og manglestok. — En senere udvidelse af den oprindelige saksiske røghustype viser de bageste to rum, til venstre dørrns° eller stue, indrettet 1787, med beklædning af fajencefliser, alkovevæg og bilæggerovn° med indfyring fra dilen, hvori røgen trak ud. På bilæggerovnen en stølp°, d. v. s. et dæksel til at sætte over maden eller over gløderne i et åbent ildsted om natten. For alkoverne hænger rilagen. Mellem alkoverne vægskab og ophængt ur af frisisk-hollandsk fabrikat. Patteflaske af tin. Vugge. Stolehynder af flosværk° (kopier) efter egnens brug. Fra stuen kikvindu til dilen. Til højre såkaldt pesel eller storstue° med udskårne træpaneler i renæssancestil med hyld foroven til opstilling af messinglampetter og fade, især af Kellinghusenfajence°. Vægfaste bænke og gildesbord foran gavlbænken. Blyindfattede ruder med indbrændte navne og ornamenten, efter ældre skik skænket af naboer og venner, der så blev bedt til et gilde kaldet glarøl. Skabe og kister rummende gårdens tekstiler m. m. og udskåret af billedsnidere i det nærliggende Husum. Kisterne på høj fod af middelalderlig type, den ene med gotiske reliefskæringer. Møblerne i sådanne røghuse var umalede, medens gamle danske bondebøbler som regel har brogede farver.

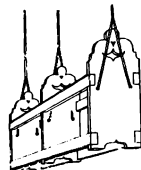
Gården er ikke blot præget af den nordvesttyske påvirkning, men tillige af egnen ved Ostenfeld, der hæver sig som en bakkeø i det rige marsk- og geestland nord for Ejderen. Landsbyens oprindelige danske navn var Øster Fjold.

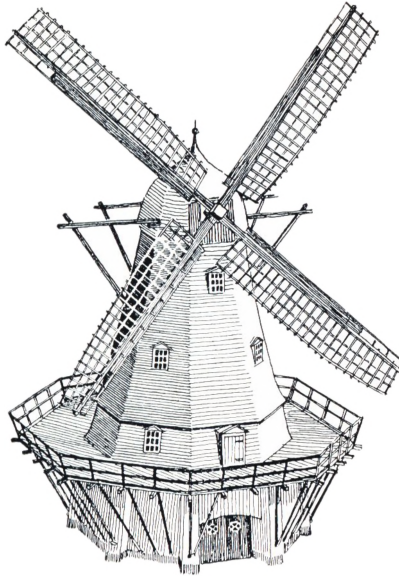
Klædestodder°

Pyramide°

Brødhyld

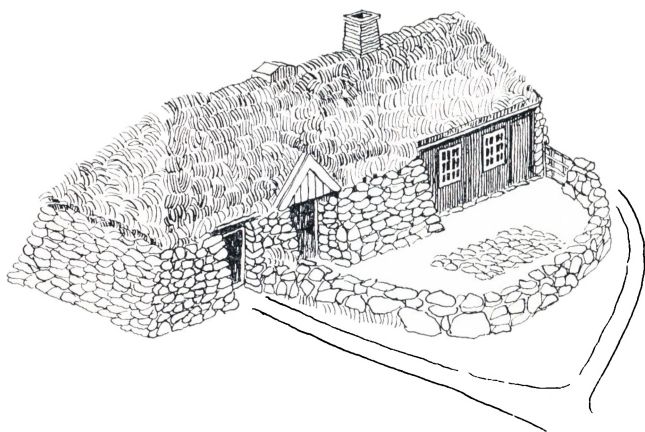
5. FUGLEVAD VINDMØLLE

(Ingen adgang).

Såkaldt hollandsk vejmølle, opført på dette sted 1832, nedlagt ca. 1906. Denne vindmølletype, hvorpå kun hatten med vingerne drejes efter vindretningen, indførtes i Danmark i 1700-tallet, men blev først almindelig senere og fortrængte efterhånden stubmøllerne (jvfr. bygning nr. 8 og 74). Drejningen skete fra mølleomgangen. Møllen er spånklædt og har grundmuret underetage med gennemkørselsporte.

Bag møllen fører skråningen ned til **festpladsen**, hvor Museets opvisninger lejlighedsvis finder sted.

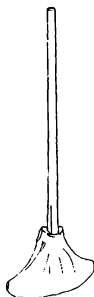
Fra møllen til:

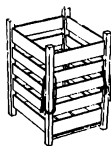
6. FÆRØHUS

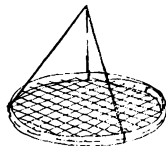
Teymaspjalddar°

Skovl

Leypur°

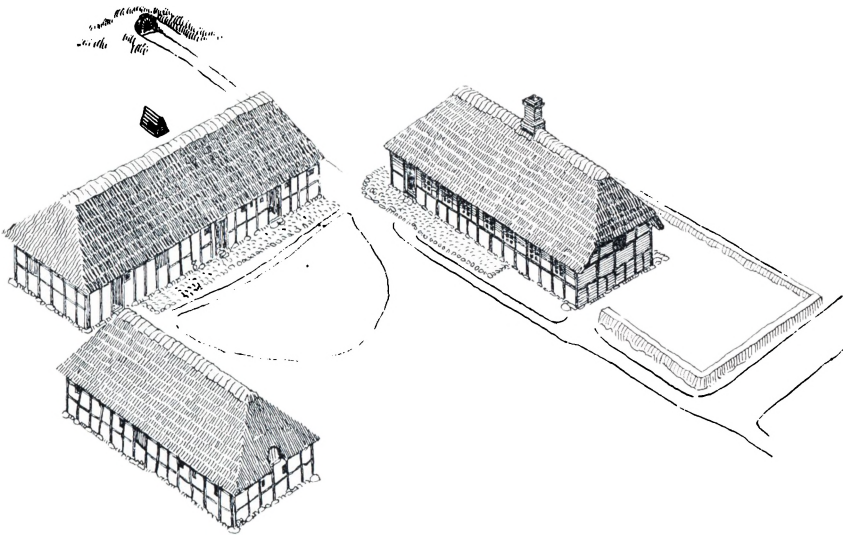
Mejs til tørring af uld m. m.

Uldkam°

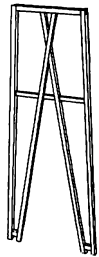
Rekonstruktion visende ældre bygningsform på Færøerne. Enlænget med høgård indfattet af stengærde foran stuehuset; deri brolagt plads til høstakken. — Stensatte vægge uden mørtel. Tagdække af græstørv°. Indgang gennem stalden, der kun ved en trævæg skilles fra stuen. I stalden kobåse og bl. a. tremmekurv til at bære tørv hjem på ryggen, redskaber til fiskeri og fuglefangst. I stuen° ved tværvæggen ildsted af stenflager med røgfang af træ, hvis pibe over taget er beviklet med tykke bånd snoet af høg og halm. Oprindeligt havde huset på Færøerne kun lyre° (»ljore«) eller røghul i tagryggen; stuens eneste vindue i taget er en efterkommer deraf. Loft findes ikke. Alkover° bag væggen træbeklædning. Stole af ryghvirvler af hval, bord og bænke af umalet træ. Bag stuen en senere tilkommet storstue° med glastruder, »glasstuen«. Her bilæggerovn° og alkover° samt skotrok°. Udgang gennem høgården.

Tilbage ad samme sti, der på den anden side af vejen fortsætter ned ad trappe. 5 minutters gang til nr. 7.

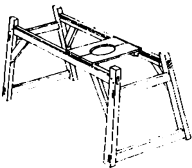

★ 7. GÅRD FRA KØLVRAA, KARUP HEDE,
JYLLAND

Tre fritliggende længer af. fattigt bindingsværk^o fra tiden ca. 1850 omkring den græsbevoksede gårdsplads med mødding. Et spændhus^o vil senere blive rejst ved østsiden. Vestlængen plantagegran fra senere tid. Væggene af mursten og i enkelte tavl^o af soltørrede lersten^o. Stolperne^o står direkte på syldstenene^o uden fodtømmer. — Tagene afvalmet^o af lyng og halm i vekslende lag. Imod nord stuehus, rødkalket med sort tømmer. Ved østgavlen og nord-siden kålgård^o inden for dige af græs- og lyngtørv. Indgang fra gårdspladsen ved vestgavlen til forgang; til højre stuen^o (»æ bindstou«)^o med lergulv og bilæggerovn. Under vinduerne langbord^o med vægfaste bænke. Her samlede folk fra egnen vinteraftener til bindestue^o, d. v. s. fælles strikning af den hjemmespundne uld. Derfor er stuen forholdsvis stor. Gården savner den ellers almindelige storstue^o, da en sådan stue, som ikke kunde opvarmes, ikke egnede sig til binde-

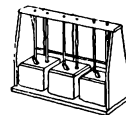
Bukseblok^o

Gangstol^o

Syskrue^o

Musefælde

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

Goderådsjern°

stue i den kolde årstid. Efter den i Jylland ret almindelige skik findes to bordendebænke. Den inderste er husfaderens hædersplads. På væggen derover indrammede mindevers over afdøde familiemedlemmer. På nordvæggen to himmelsenge°. Ophængte blokke til brug efter valkning° af strikkede strømper og underbukser, som forhandles af omvandrende uldkræmmere. På vestvæg gangstol°, hængeur og dør til spisekammer, hvori bl. a. brødskeer og musefælde. Døre ved ovnen, til højre til et kammer med chatol°, tekstilredskaber og vognskrin° at bruge som sæde i en vogn. Derefter et gavlkammer i sydøsthjørnet med slagbænk° og dragkiste°. Herfra mod nord til bryggers°, hvori bl. a. bagerovnsrage, dejgtrug og valkebræt°; udgang til kålgården° og dør til køkkenet, der ligger op til stuen. I køkkenet åben skorsten°; jydepotter°.

Bagerovnen° er af hensyn til brandfaren anlagt frit vest for gården i en lille græsbevokset høj, en sti går dertil forbi brønden.

I vesterhuset hestestald, hølade, kostald, lo° og korngulv. I stalden seletøj til studeforspand. I sønderhuset tørvehus og vognport, hvori bl. a. plejl°, rævesaks, vogn, plov, harve, grisenet°, harestol° til at skærpe le på med en hammer, lille såmaskine og blad af lyngle° samt dyndsko° til heste. Bemærk i sydsiden stolper af hedens forvredne egepur.

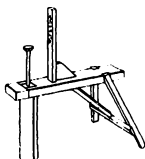
Dyndsko°

Studepude°

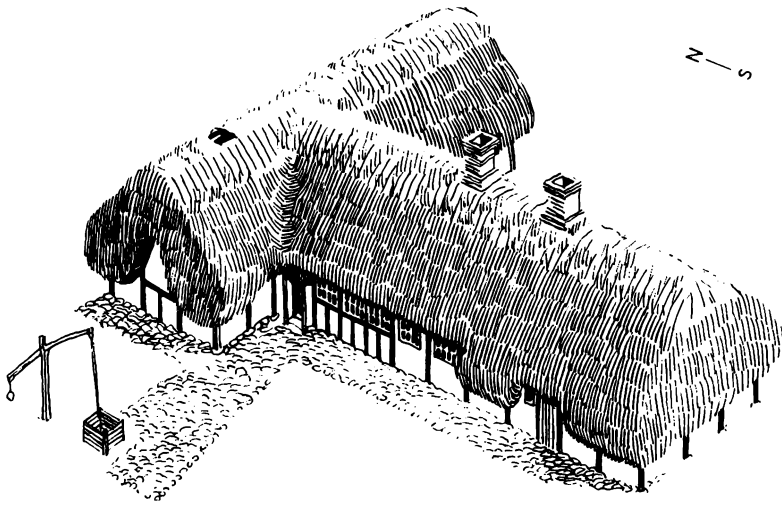
Lyngle°

Harestol°

Vognskrin°

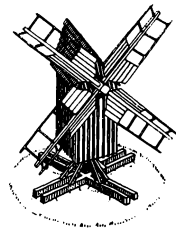
✱ 8. GÅRD FRA LÆSØ

(Under opførelse 1954–55. Ingen adgang).

Bygningen var oprindeligt halvdelen af en sammenbygget tvillinggård (jvfr. nr. 55), hvorfor de to gavle er bygget i en senere tid. — T-formet grundplan. Bindingsværk° med stolper° direkte på syldstenene°. Væggene klinede° af ler, dog er der partier af mursten fra senere reparationer. Under storstuens° vinduer imod nord findes bulvægge°. Det svære tangtag af bændeltang er typisk for Læsøs gamle bebyggelse. — Imod øst gårdsplads, imod vest have, hvor brønden findes.

Syd-længen rummer bl. a. bryggers° og køkken°, hvert med sin åbne skorsten°, samt stue° og et par kamre. I tværlængen imod nord ligger bl. a. storstuen°, der efter Læsøs skik har bilæggerovn°. I denne fyres der fra et åbent ildsted med lyre° i et lille køkken for indlejede folk.

Imod vest ligger gårdens stubmølle, der kun malede gårdens eget korn. Den lille vindmølle drejedes efter vindretningen omkring fodens svære, lodrette pæl, stubben. Vingerne beklædes med lette træflager i stedet for de senere almindelige sejldugssejl (jvfr. nr. 74).

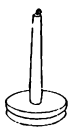

Nr. 9–39 er ubenyttede reservenumre.

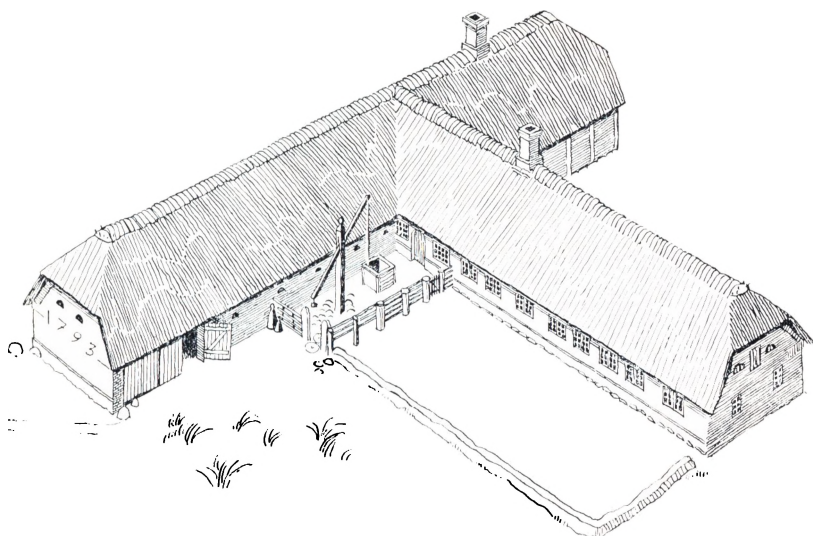
40. FISKERBOD FRA NYMINDEGAB, VESTJYLLAND

Det lille, oprindeligt i klitterne ved Vesterhavet beliggende hus er kun et på jorden stillet tag, et såkaldt spændhus°, af rør og marehalm. Det blev lunere, efterhånden som flyvesandet tættede taget. — I sydgavlen dør med en træluge i og derover et lille vindue. Til v. for døren er af sandede græstørv bygget en åben skorsten°, hvor maden kogtes over en trefod. — Bagtil ved gavlen findes to primitive sengesteder, det ene for mænd, det andet for kvinder, der var med for at »ese«, d. v. s. skaffe madding til krogene, samt for at lave mad og holde boden ren. Der blev redt op på halm over et bundlag af lyng eller marehalm. Midt for sengestederne står en lodret planke, sulen°, som man gerne beklædte med papir og udsmykkede med billeder. Derover hylde til husgeråd eller nips. — I boden bl. a. forskellige fiskeredskaber og en galionsfigur fra et vrag. — Ved Nymindegab og andre fiskerlejer lå mange fiskerboder af denne art. De var beboede af fire deltagere i et bådehold om foråret, medens havfiskeriet stod på. Tidligere var fiskere ikke altid en stand for sig, men det var ofte folk inde fra landet, der i fiskesæsonen drog ud til kysterne for at fiske, organiseret i bådelaag. Traditionen kan følges tilbage til middelalderens fiske- og saltboder.

Tavsetop°

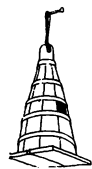
Nr. 9-39 er ubenyttede reservenumre.

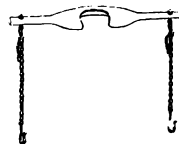
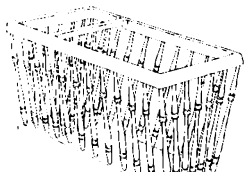
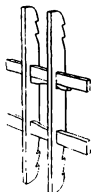
★★ 41. GÅRD FRA TOFTUM, RØMØ,
SØNDERJYLLAND

Har tilhørt en af øens kommandører, d. v. s. kaptajner, som især drev hval- og sælfangst ved Grønland, en næringsvej, som tilførte den sandede vesterhavssø en egen rigdom og kultur. — T-formet anlæg, grundmuret^o af røde mursten, dog med rester af ældre bindingsværk^o imod nord. Stråtag mønnet^o med græstørv. Syd for stuehuset lille have omgivet af lyngtørvsdige. Stuehuset fra tiden omkring 1750, men østenden ommuret i 1862. I vinkel hertil er — som læ mod vestenvinden — føjet en vestlænge 1773 med stald og bryggers mod nord og i 1793 en lade imod syd. Stuehuset er ret omfattende med tætsenge eller alkover^o såvel til gårdens faste beboere som til gæster og søfolk, med oliemalede i rige variationer dekorerede vægpaneler og lofter samt vægbeklædning af fajencefliser^o. Boligen præget af hollandsk-frisisk kulturpåvirkning.

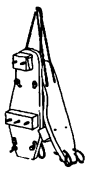
Indgang til stuehuset fra syd mellem to indskriftsstøtter, den til højre med relief af den opstandne Kristus med sejrspanen, den til

Bøje som fuglekasse

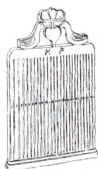
venstre med relief af gårdens ejer, Michael Hansen med hustru og søn, udhugget 1767, samt indskriften: Se her er vi samt den arv, Herren haver givet os. Forbi vippebrønd og havehegn på pæle af hvalribben ind i den på tværs gennemløbende gang med gulv af stenfliser. — Alle stuerne har bræddegulv. Ad første dør til højre gennem et lille soverum med alkove° for tjenestekarlen til søndre dørn°, en pæner dagligstue, hvor man især holdt til om vinteren, og når der var gæster. Her vægfast standur med ejernavn 1750 og bilæggerovn° fra 1772. Ildkike° og nautiske instrumenter, under loftet skibskompass, i vindueskarmen oktant°. Videre gennem et lille mellemkammer med ægteparrets soveplads i en alkove°, der har døre til to sider. Herfra til piselen, d. v. s. storstuen°, og den yderst ved østgavlen beliggende li'stue, to større rum uden ildsteder; gårdens døde »lå lig« i li'stuen. Bl. a. brogetmalede skabe samt kister (fladt låg), kofferter (buet låg) og et skrin udskåret i karvesnit°. Nord for piselen er et lille kammer med to alkover samt et vægskab, hvori er trapper til loft og kælder. Her er saltekarrets° og skibskistens plads. Bag li'stuen et kammer, kløven, med gæstealkove°, barnestol, hængte tekstilredskaber m. m. — Fra piselen fører en anden dør til nørre dørn°, den daglige opholdsstue om sommeren. Her også alkover og en bilæggerovn fra 1736; herpå lille messingfyrfad til gløder at tænde pipe ved. Engelske og hollandske fajencetallerkener, og forskellige fra sejladsen hjembragte snurrepiberier. — Videre til køkken med åben skorsten°. Foran ildstedet under loftet tremmehylde til røgede sager, grydesleve og lignende. På væggen brikhus°, et stativ til trætallerkener, skehylde m. m. I hjørne spisekammer og derved dør til gangen. I gangen bl. a. kiste, musefælde, på væggen flænsekniive fra hvalfangerskibet samt i hjørnet håndkværn°. Dør i nordenden til bryggerset med den store, åbne skorsten° med bagved liggende bagerovn°; til venstre herfor lyngskab, hvori lyng til brændsel nedkastedes fra loftet. Dejtrug med låg. Mod nord dør til mælkekammer°, mod vest til kostald. Fortsæt gennem hestestalden, der forbindes med gangen ved en dør, tærskeloen og laden. I loen° bl. a. vifte af fjer til at vifte avner og snavs fra kornet med, i laden vogn og bøje.

Issko°

Tækkefad°

Båndvæv°

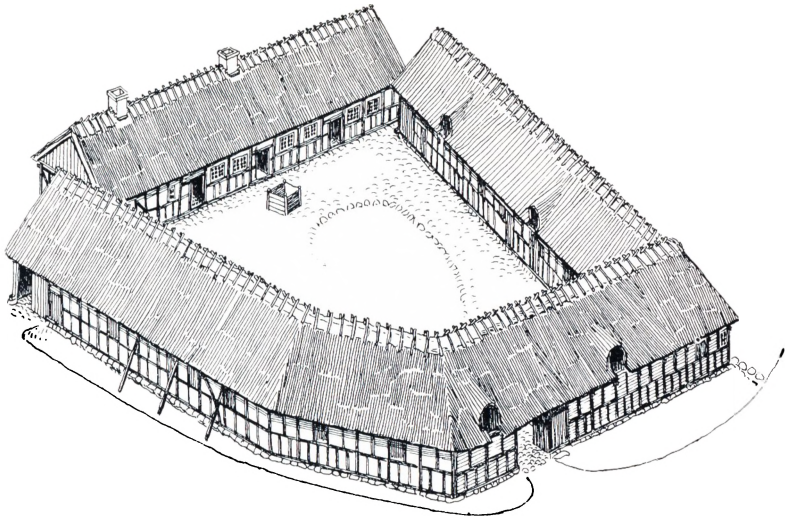
Vifte til kornrensning

Sukkersaks°

Segl°

*42. GÅRD FRA TRUE VED AARHUS

Fire delvis sammenbyggede længer med skråt hjørne mod vejsvinget i sydvest. Svært bindingsværk°. Tømmeret sorttjæret. Vægtavlene rødkalkede, dels lerklinede° og dels murede. Stråtag med kragtræer°. Indgang gennem vestlængens tofteport°, hvor lundstikovn°. På gårdspladsen mødding. Mod nord stuehus fra ca. 1670.

Indgang ad vestre dør til forstue. Til v. derfor er det brolagte bryggers°. Den store åbne skorsten° med svingstang° har bagtil bagerovn° og til v. bryggerkedel. Over ildstedet ophængt en lang grissel til at sætte brød i ovnen med samt pølsehorn°. Under bjælke hænger slagetræ°. Over for ildstedet står slagtebænken, tildannet af en tidligere ligbåre fra sognekirken; derpå halmlob° og trætragt. Ved vinduesvæggen bryggerkar, deigtrug, ostepresse og lysebord°. Mod nord dør til haven, hvis anlæg og beplantning repræsenterer tiden omkring 1875. Bag haven ligger en dam, hvorfra et lille vandingssted til ænder og gæs løber ind gennem havediget.

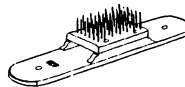
Fra forstuen ved bryggerset° går man til h. ind i yderstuen eller sommerstuen, det daglige opholdsrum og samtidigt spisekøkken, der

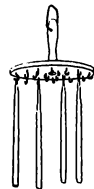
Bismer°

Lyseforme°

Hegle til hørbehandling°

Brik til lysebord°

Peberkværn°

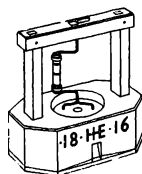
Krus af stentøj°

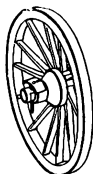
Dejgskraber

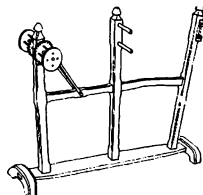
Kande af
kobberlustre

Sennepskværn°

Lundstikhjul°

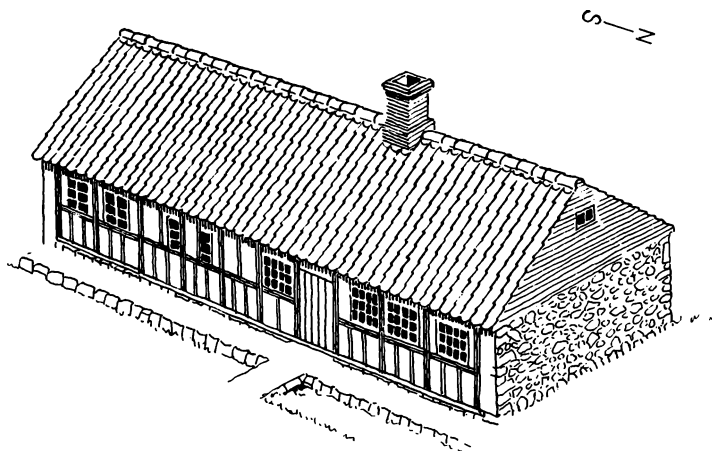
Båndvæv°

har åben skorsten° til madlavning og opvarmning. På pandetræet° over ildstedsåbningen årstallet 1759, da skorstenen opførtes. Spisekrog med langbordet° foran karlenes langbænk° under vinduerne og husfaderens plads for bordenden under det maledede vægskab og tallerkenrække. På bordet står ølkrus af bødkerarbejde til fælles afbenyttelse. Vognskrin°. På nordvæggen ræk med tallerkener, bl. a. af Kellinghusen°-fajence°, der kun benyttedes ved højtidelige lejligheder. Til v. derfor dør til mælkekammer°, hvor bl.a. sennepskugle° og halmbrik° samt lertøj fra Sorringegnen (jfr. nr. 43). Bag døren i vestvæggen er tjenestepigens seng anbragt under loftstrappen.

Mod gårdsiden følger atter en forstue og øst derfor en finere stue kaldet kakkelstue, fordi der findes en kakkelovn fra et af de norske jernværker, en såkaldt pyramide-vindovn°, med rokokkoornamenter fra ca. 1760. Stuen benyttedes undertiden om vinteren og ellers kun til stadsbrug. Også her er spisekrog foran vinduesvæggen med husfaderens plads foran det brogetmalede bordendepanel°. I sidevæggen indbygget slagseng° af førn som et skab. De oprindelige alkover° ved nordvæggen (som endnu findes f. eks. i nr. 1) er omkring 1850 omdannet til et lille sovekammer og et spisekammer. I sovekammeret bilæggerovn°, himmelseng° med sengebånd° og en af alkoverne° fra den ældre stueindretning. I spisekammeret bl. a. brødsøkæremaskine. — Yderst mod øst følger storstuen° til gildesbrug. Heri himmelseng° til liggende gæster, klædeskab, kister (med låg) og dragkister° (med skuffer) til opbevaring af gangklæder, inned m. m. Væv, båndvæv°, m. m. Fra storstuen° er der udgang til gårdspladsen.

Udhusene: I østlængen vognport med slæde, kostald, karlekammer, foderlo og huggehus°, hvor snittestol°, snovinde° og hørbrøde°; som stolper i ene tværvæg er her brugt to ældre udskårne søjler, efter sigende fra kirken. I den ca. 1800 opførte sydlænge hestestald og gadeport°, i vestlængen loer° samt lader til de forskellige kornsorter. I loen ved sydvesthjørnet er et ufuldført vægparti, visende lerkliningen° på staver; i loen maskine til at sno halmsimer° el. halmbånd på, der bl. a. anvendtes til at binde stråtaget med.

Gården var til 1870 fæste° under Brabrand præstegård og havde 55 tønder° land. — Udgang gennem sydpørten til nr. 43.

★43. POTTEMAGERVÆRKSTED FRA SORRING,
MIDTJYLLAND

Landsbyen Sorring øst for Silkeborg har været landets største center for tilvirkning af glaseret lertøj. Pottemageriet i Sorring-egnen begyndte ca. 1700 og tog stærkt til, således at der omkring 1870 var 70 pottemagere. Næsten alle familier i byen var beskæftiget dermed. I 1954 er der 4 pottemagere tilbage. — Museets pottemagerhus er bygget 1844 af pottemager Rasmus Laursen Yde, der efterfulgtes af sønnen Ole Rasmussen, død 1911.

Huset blev delvis opført af brugte materialer. Vestmuren og de to gavle er bygget af kløvede kampesten med overgavl af mursten, østvæggen af bindingsværk^o med fodrem^o. Taget er af tegl men har tidligere delvis været stråtag.

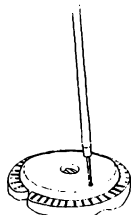
Indgang fra øst til gangen foran pottemagerovnen. Ovnens er opmuret af ubrændte lersten^o, der blev delvis brændt ved ovnens benyttelse. Går man ind i skorstenen, har man lige for i ydervæggen imod vest den lille blyovn, hvori bly blev brændt til blyaske til glasuren. Under brændingen rørte man i blyet med blyskovlen, der ba-

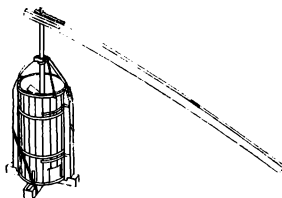
Malerhorn^o

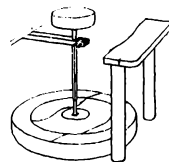
Lerkniv^o

Sandkværn

Æltemaskine

Drejeskive

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

Hemmerpind°

lancerede i en jernkæde i skorstenen. Til v. i skorstenen er selve den overhængende pottemagerovn, hvori lertøjet blev brændt. Ind imod skorstenen er ovnen delvis lukket af en med små røgåbninger gennembrudt væg, skættelen. Deri er en åbning, hvorigennem man gik ind for at opstable og senere for atter at udtage pottetøjet. Under brændingen var åbningen tillukket med mursten. Bag skættelen strækker ovnen sig til de tre lavtsiddende fyrehuller i dens modsatte ende. Det smalle rum inden for fyrehullerne kaldes fyrkammeret og begrænses ind imod ovnen af en anden med små huller forsynet tværvæg, stængeren. Der fyredes helst med bølgebrænde, og efter fyringen lukkedes hvert fyrehul med et stort lerfad i lerklining. En brænding varede 27 à 28 timer, og pottetøjet i ovnen skulde derefter langsomt afkøles. — Til rummet ved bygningens sydgavl ingen adgang.

Trefod°

Fra gangen foran ovnen fører en dør imod nord til værkstedet. Her findes under vinduerne en lang æltebænk. I hjørnet ved døren står to drejeskiver, hvorpå opdrejningen af fade, krukker, potter m. m. fandt sted. Pottemagerne sad ned under drejearbejdet og fik skiven til at rotere ved at sætte den nederste skive i bevægelse med foden. Enkelte ting som figurer m. m. formedes i lerforme. Efterhånden som tingene blev drejet, anbragtes de på en lang pottefjæl og stillede til tørring på dejstængerne under loftet og andetsteds, om sommeren også i fri luft. For at skaffe varme til tørringen er der op til skorstensvæggen et »kakkellovsværk«, en opmuret bænk med røgnkanaler og belagt med gamle ovnplader af jern. — Inden brændingen blev de tørrede lergenstande overtrukket med et lag slemmet rødler eller lyse ting med hvidt pibeler. Ornamentet maledes på med et malerhorn°.

Bækkeldrev°

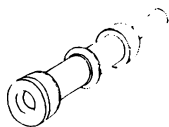
Man kunde også ridse ornamenterne igennem pibelersovertrækket, således at leret derunder tegnede sig brunligt igennem. Tilsidst påførtes glasuren, der i brændingen blev glasklar, og som i ældre tid påførtes i pulverform og var sammensat af den hjemmebrændte blyaske og kiselgur. I Sorring gik man imidlertid ca. 1880 over til at benytte flydende glasur sammensat af mønje, formalet flint og melklist. Man havde en kværn til mønje og en anden til sand. I huset står sandkværnen på hjørnet af æltebordet og mønje-kværnen i rummets modsatte hjørne.

Stempel til rosetornament

Vest for huset æltemaskinen, hvori det rå ler æltes.

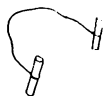
Nr. 44-53 er ubenyttede reservenumre.

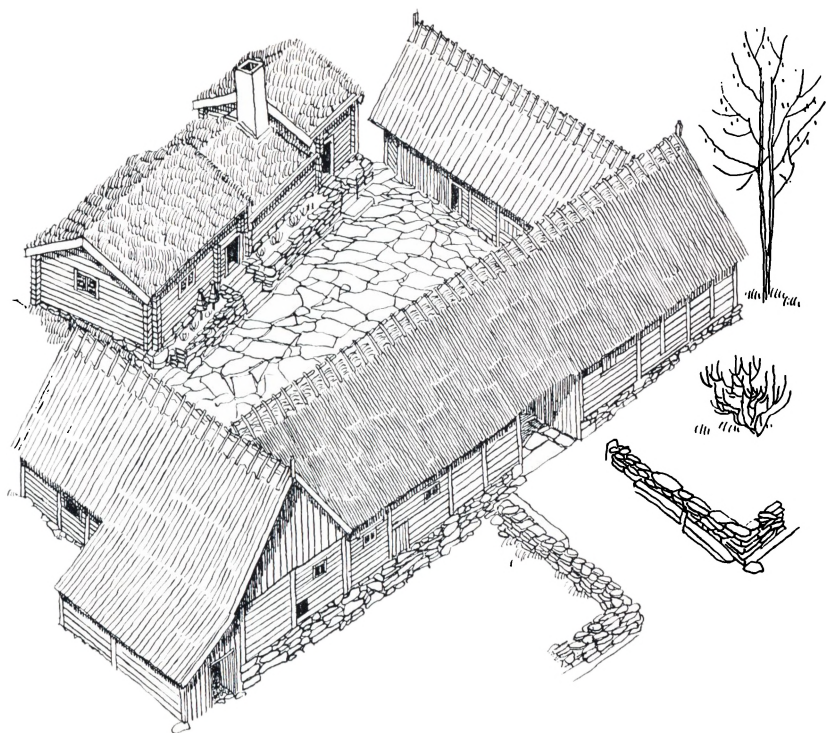
Øresprøjt°

Spare-hund med forme

Skæretråd°

★★ 54. GÅRD FRA HALLAND

Firelænget med fritliggende stuehus imod nord. Omgivet af stengærde af hallandske sten. Udhusene i den trefløjede, sammenbyggede ladegård er opført som bulhuse^o af vandretliggende ege- og fyrreplanker imellem stolperne og har stråtag med suler^u. Stuehuset er bjælkehus af vandretliggende fyrrestokke, samlet i hjørnerne ved knudehugning^o. Græstørvstag.

Indgang forbi stuehusets østgavl eller sydfra gennem porten til gårdspladsen. Stuehuset er beliggende på en skråning, hvorfor sydsiden er hævet ved en stenafsats, en såkaldt muldbænk, der danner en smal have med bikuber under halmkapper, lægeplanter og krydderurter m. m. Ældst, fra slutningen af 1600-tallet, er den lave

Rokkehoved^o

Kaffekværn

Træske

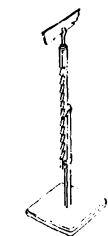
Osteform^o

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

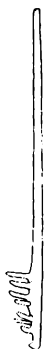
»stue«° midterst; senere er de to højere herberger° ved siderne tilføjet. Indgang til v. til vestre herbergs° forstuegang. Her er til v. kvindeherberget med væv, båndvæv° og andre tekstilredskaber samt alkover° for kvinderne. — Til h. indgang til stuen°, der i modsætning til herbergerne ikke har loft men åben tagstol med en ås° foroven og to sideåse længere nede, der hviler på gavlene og bærer de skrå loftplanker. Vindue kun i taget som en reminiscens af lyren° eller røghullet, som fandtes i sådanne bygninger, før skorstenen i 1700-tallet afløste den åbne arne midt på gulvet. Ildsted, spis, med overhjulvet fyrsted ind mod stuen og ved siden deraf ved herbergdøren bagerovn° med askegrube foran. Ved østgavlen kanderæk° til husholdningskar, på nord- og vestvæggen faste bænke med hjemmevævede hynder; hjørneskab og standur° oven på bænken. Foran vestre gavlbænk står langbordet° efter den ældre møbleringsskik, medens man efter fremkomsten af skorsten, loft og vinduer i ydervæggene opstillede langbordet ved vinduesvæggen. På sydvæggen alkovesenge°. Foran den åbne skorsten et lille bord, hvor de daglige måltider indtoges. Under loftet malede billeder, såkaldte bonader°, dels med bibelske motiver (brylluppet i Kanaan, Jerichos ødelæggelse), dels serie af håndværk. Dør mod øst til østre herberg°, hvor køkken- og bryggersredskaber er opstillet, bl. a. store trækar til mel og saltmad, øltønde, kødblok med økse, m. m. Herfra dør til gårdspladsen. — På gårdspladsen hestegang og brolægning af store hallandske stenheller.

I ladegårdens vestlænge findes lo og hestestald og bag denne i sydvesthjørnet et kælderagtigt rum til gødning, tillige benyttet til fåre- eller svinesti. I sydlængen følger kostald, port, lader og loer°. Til loerne fører ikke døre udefra men kun skydelemme. I østlængen en som hønsehus benyttet lo, huggehus° til tilvirkning af hjemmelavede træredskaber; nordligst rum til opbevaring af forskellige redskaber bl. a. tekstilredskaber. Uden for porten siddesten og inden for stendiger mod vest mødding, mod øst brønd, overdækket af en kasseret møllesten. Ved vestsiden vognskur i udskud°.

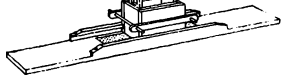
Har man ikke yderligere ca. en time til rådighed, anbefales det at overspringe nr. 55 til 58 og gå over **centralpladsen** direkte til nr. 59—74.

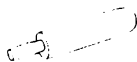
Stikkelemme°

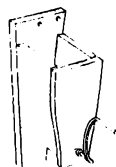
Fållekratta°

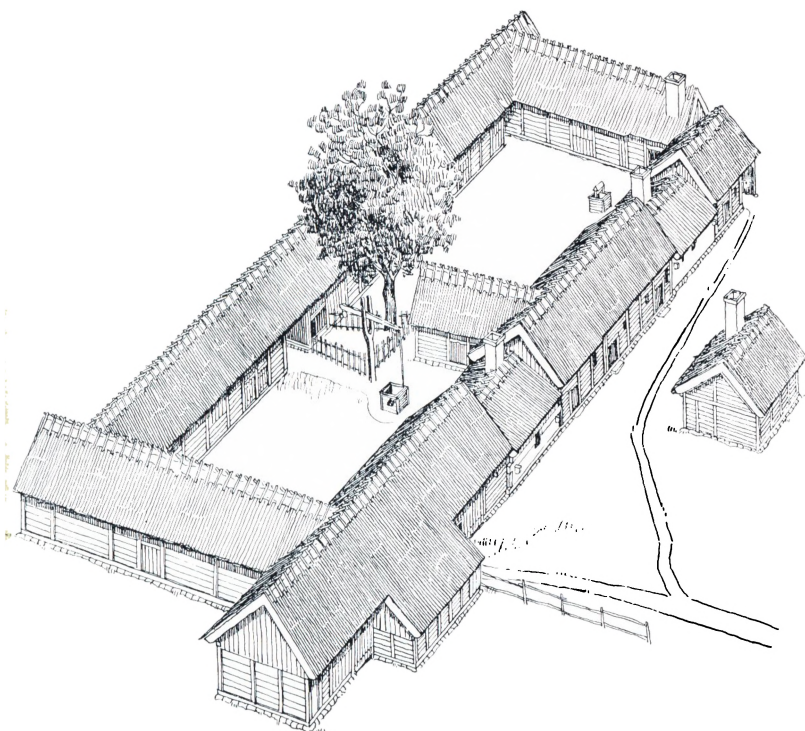
Kartoffelriver°

Klub til hørbehandling°

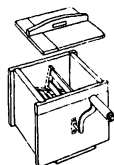

Enebarkværn°

★ 55. NÆSGÅRDEN FRA GÖINGE, SKÅNE

Gården lå i det grænselandskab, hvorfra »Gøngerne« stammede. Fire sammenbyggede længer omslutter en plads, der ved en kort tværbygning er delt i to gårdspladser, idet Næsgården er en såkaldt tvillinggård^o; hver del var beboet af sin gårdejerfamilie. Stuehusene ligger i sydlængen, og bygningerne er opført til forskellig tid. Ældst, fra slutningen af 1600-tallet, er selve stuerne, de lave overhvidtede bygninger, medens de senere tilbyggede herberger^o eller kamre har lidt højere tagrejsning. Væggene er opbygget af svære, vandret-siddende egeplanker imellem stolper, såkaldte bulvægge^o. Væggene har flere lave udskud^o, hvorover taget løber ned. Stråtag med særlig

Svingkærne^o

Slagtetræ^o

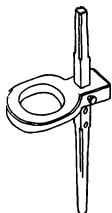
Pibekande

Sennepskugle^o
med fad

Höbåre
til hestery

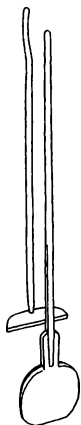
Gangstol°

gammeldags tagkonstruktion med rafter° af enebærstokke, sammenbundet med lindebast.

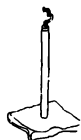
Østre gård beses først. Indgang ad tofteporten° til gårdsplads, hvor vindebrønd. I stuehuset er nær porten dør til det 1737 opførte herberg°, hvori bl. a. væv. Vestligere er indgang til forstuen, hvis tværvæg er bevaret fra Middelalderen. Til h. derfor et herberg° med sengested og kister. Til v. selve stuen°. Stor åben skorsten° med bagved liggende bagerovn° og en lille lysspis, hvis ild blot skulde lyse op, i hjørnet; desuden bilæggerovn°. Faste bænke med hynder og bord ved gavlvæggen. Væggene prydet med malede billeder, såkaldte bonader° med bibelske scener m. m.; figurerne har dragter fra tiden ca. 1800. — I nordlængen bl. a. stalde (ingen adgang) og gadeport°, hvori lem, hvorigennem udgangsgene° fik foder. I østlænge loer° og bryggers°. — Gennem lågen mod vest til:

Vestre gård som er ældst. Fra gårdspladsens sydøsthjørne indgang gennem forstue eller herberg° til det overhvidtede stuehus, hvis østre hjørnestolpe bærer årstallet 1688 over et udskåret korsornament. Til venstre for forstuen et andet herberg° med forskellige bageredskaber m. m., til højre selve stuen° med stor åben skorsten°, såkaldt spis, med bagved liggende bagerovn° i hjørnet. Faste bænke med hjemmenvævede hynder langs væggene og langbordet°, hvor måltiderne indtoges, langs gavl- eller tværvæggen. På bagvæggen seng til gårdejerparret. I stuen ses tagets åskonstruktion°: åsener er de tre fra gavl til gavl liggende svære tømmerstokke, som bærer et skråt-siddende plankedække. Fladt loft findes ikke. Denne konstruktion var oprindelig beregnet til at bære et græstørvstag. Fra stuen imod vest dør til et herberg°, hvorfra yderdør til gårdspladsen.

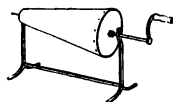
I vestlængen lade, i nordlængen bl. a. stald og østligst ved gadeporten° huggehus°; her bl. a. snittestol° til hjemmelavede træsko. Foran huggehuset vippebrønd. — Udgang gennem tofteporten° i sydlængen. Bemærk i porten tagets raftekonstruktion°. Udenfor imod syd lille bygning med bryggers°.

Rage og grissel til bagerovn°

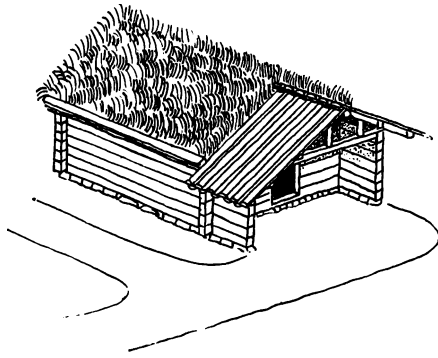
Stikkekleme°

Spidkageform°

Skættehånd til hørbehandling°

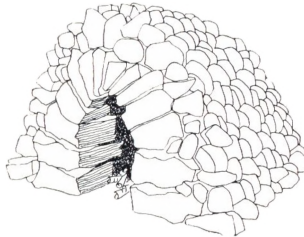

56. »BADSTUE« FRA SMÅLANDSGRÆNSEN

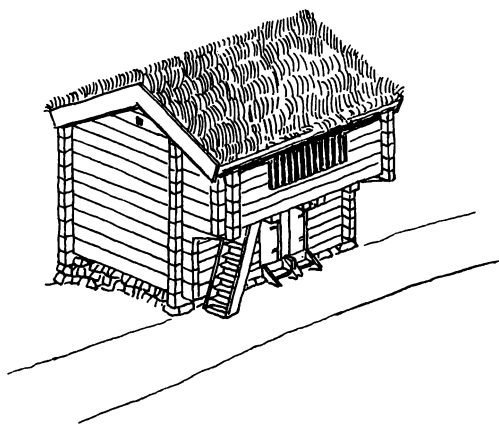
Denne lille bygning har åbent gavlskjul foran døren imod vest, en grundplan, der er kendt allerede fra oldtidsbygninger. Væggene er knudetømrede^o af vandretliggende fyrrestokke. Tag af græstørv, over skjulet blot af planker. Bygninger af denne art tjente til tørring af hør; malt, korn m. m. — Hørbrydning^o, skætning og andet arbejde skete under gavlskjulet. Langs væggene brede hylder. Man fyrede i den skorstensløse, af kampesten opsatte ovn. Middelalderens dampbade var indrettet på samme måde; man fik damp ved at slå vand på ovnens ophevede sten. I Småland blev dampbad brugt enkelte steder endnu omkring 1800. Senere tog man blot det årlige bad før jul i en balje i badstuen.

Tørrehuse af forskellig art forekom især i landene langs Østersøens østside, i Sverige og på Færøerne, ligesom tomten af en bygning som denne er fundet i de middelalderlige nordbokolonier på Grønland. De forekom også i Skåne.

Overfor nr. 56 er en genvej til udgangen. Benyttes den, overspringes nr. 57 til 69.

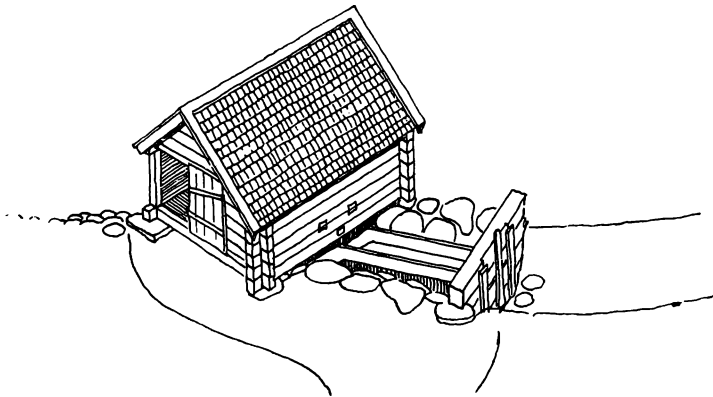
»Badstuens« ovn.

57. LOFTHUS FRA GRÆNSEN
MELLEM BLEKINGE OG SMÅLAND

(Rummene umøbleret, ingen adgang).

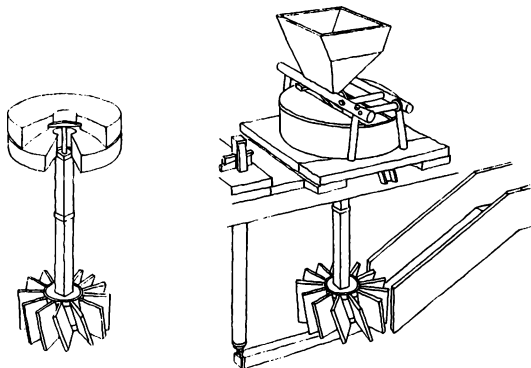
Den toetages bygning har hørt til en gård og har tjent til sædbod og opbevaring af forskellige forråd. Væggene knudetømrede^o af svære fyrrestokke, tilhugget i retkant. Græstørvstag.^o Langs forsiden af øvre stokværk (etage) en udkragende svalegang, hvortil en trappe fører op udefra. — I sådanne toetages forrådshuse, der tidligere havde større udbredelse, forvaredes forneden tørfish, saltet og røget kød, oste m. m., medens loftet ovenpå, ligesom senere storstuerne^o, rummede gårdens tekstiler og værdifuldt husgeråd, der ikke anvendtes til daglig. Enkelte særlig gamle kilder nævner »loftet« eller lofthuse ved danske gårde. — Beslægtede forsvarsindrettede bygninger kendes fra middelalderens storgårde under navnet højenloft med højenloftssvalen. Folkeviserne henlægger ofte fruerstuen eller jomfruburet hertil, ligesom senere pigerne i en bondegård kunde holde til i lofthuset om sommeren.

58. VANDMØLLE FRA HALLANDSGRÆNSEN

Væggene knudetømrede^o, d. v. s. af vandretliggende fyrrestokke, der i hjørnerne krydses og er forsænket i hinanden ved såkaldt knudehugning^o. Spåntag, hvilende på åse^o. Bygningen er anbragt over selve bækken, og vandet lededes gennem malekarmen af træ imod vest ned til det vandretsiddende vandhjul under bygningen. Indvendig ses stenkarret: en trækasse uden om møllestenene med påfyldningstragt for kornet foroven og afløb til melet forneden. Fra vandhjulet løber mølleakslen lodret op og drejer ved hjælp af en jernforlængelse den øverste møllesten, løberen, idet den passerer igennem et midthul i den nederste, fastliggende sten, liggeren. — Sådanne små møller, kaldet skvatmøller, tilhørte en enkelt gård og maledes kun mel for denne. Lignende primitive mølleværker fandtes tidligere ved adskillige gårde i Danmark. De kunde som regel ikke anvendes i det tørre sommerhalvår.

Stien fører videre frem til parkens **centralplads**, hvorfra man lettest kan orientere sig i terrænet og efter oversigtsplanen. (Toiletter, salgskiosk). — Fortsæt ad hovedvejen til højre til:

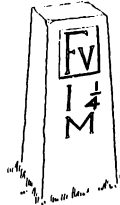
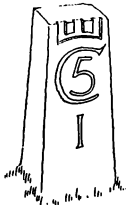

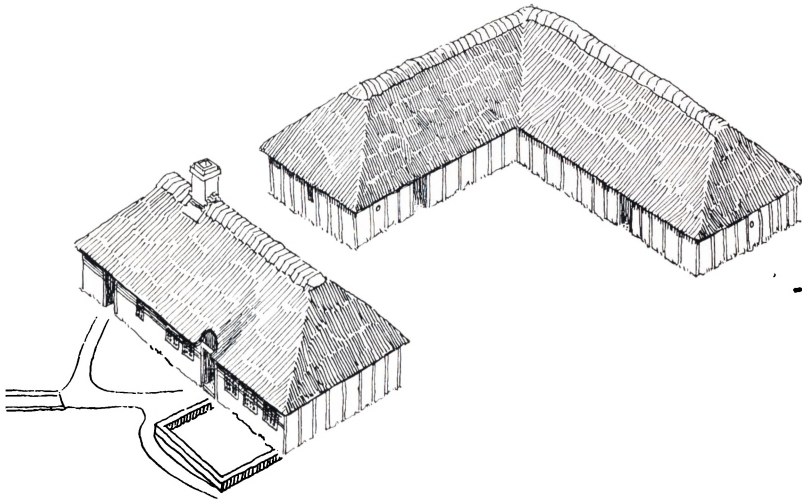
59. VEJSKIFTESTEN FRA JÆGERSPRISEGGEN,
SJÆLLAND

Stenene har ligget i fra ca. 20 til 80 m indbyrdes afstand og har afmærket de skifter eller vejlængder, som den pågældende bys hus- eller gårdmænd skulde vedligeholde. De indhuggede navnebogstaver og numre betegnede ejendomsbesiddere i de såkaldte Slagelsegaarde. (Øst for nr. 54 står en lignende sten fra Halland). — Vejene var i ældre tid overordentlig smalle og i dårlig forfatning, ikke mindst by- eller sognevejene. Makadamisering og tromling kendtes ikke. Man fyldte blot jord, grus, græstørv eller sten af uensartet størrelse i vejens huller, medens sumpede strækninger udfyldtes med træstammer eller faskiner. I sandede egne udjævnedes vejbanerne med et lag halm eller lyng.

60. MILEPÆL FRA LYNGBYVEJEN
VED KØBENHAVN

Med Christian den 5tes navnebogstav og 1 (mil fra Kbhvn.) på den ene side samt, fra en senere anvendelse, Frederik den 5tes og $1\frac{1}{4}$ M. på den anden. — Fra gammel tid var der kun enkelte milemærker af træ på de af Frederik den 2den anlagte kongeveje. Da astronomen Ole Rømer havde opmålt de danske hovedveje, lod Christian den 5te opsætte milepæle efter et fast system. En del af disse var dog blot af træ, anbragt på små »milehøje« og blev ikke regelmæssigt vedligeholdt. Først ved de store forbedringer af hovedvejene i årtierne omkring 1800 kom der milepæle af sten overalt på disse.

61. GÅRD FRA SALLING, JYLLAND

Fritliggende stuehus og i vinkel sammenbyggede udlænger^o fra begyndelsen af 1800-tallet. Spinkle stolper^o direkte på syldstenene^o uden vandret fodtømmer, repræsenterende de skovfattede egnes primitive bindingsværk^o. Lerklinede^o helt overhvidtede vægge. Sulekonstruktion^o; afvalmet^o stråtag mønnet^o med græstørv.

Stuehuset: til højre for den lille forstue, indenfor indgangsdøren til h., ligger storstuen^o med skab, alkover^o og væv, til venstre »stuen«^o med langbænken^o under vinduerne, foran denne bordet med husfaderens plads, bordendebænken^o, for enden. Efter ret almindelig jysk skik har stuen bordendebænk ved begge ender. Bag vestre bænk en alkove^o, der springer ind under køkkenbordet gennem væggen^o og fra køkkenet har plads til hunden under sengeenden. På modsatte langvæg to andre alkover. Bilæggerovnen^o er opsat af sorte jdepotter^o, også kaldet kakler^o, hvorfra betegnelsen kakkellovn stammer. Mod øst dør til mælkekammer^o bag ved forstuen og mod vest til køkkenet med åben skorsten^o, på hvis opmurede bænk ilden optændes; kokekar anbragtes derover på trefødder^o eller ophængt i

Knevelstokke^o

Dunk^o

Halmlob^o

Halmbrik^o

Krudthorn^o

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

Ovnrage

jernkroge. Jydepotter° og gryder tilvirket uden anvendelse af drejeskive. Fra skorstenen fyredes også i bilæggerovnen°, bagerovnen° og i bryggerkedlen i næste rum, bryggerset°. Her er i s.v.-hjørnet et rum til høns. — I udhulslængerne stalde, lade m. m. Bemærk i bryggerset samt i laden de fritstående tagbærende suler°, hvoraf hvert andet par består af to skråtstillede stritsuler, hvert andet af en enkelt højsule.

Syd for storstuen ligger en lille af græstørvsdige hegnet have, en såkaldt kålgård°, med krydderurter, lægeplanter m. m.

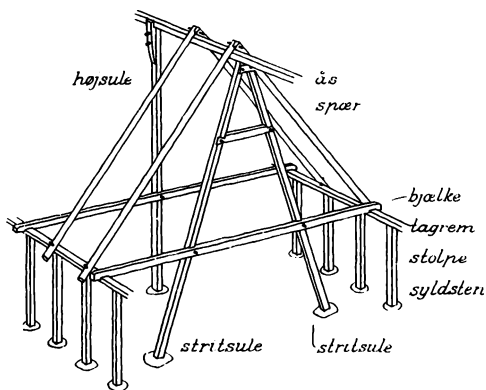
Gården må betegnes som lille og er karakteristisk for tiden, før man ved læplantninger og andre forbedringer helt kunde udnytte Sallings frugtbare jord.

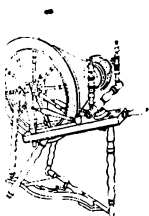
Snovinde°

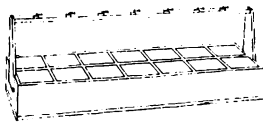
Jydepotte°

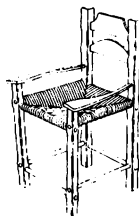
Konstruktion med højsule og stritsule.
Suler° og stolper° står direkte på syldstenene°

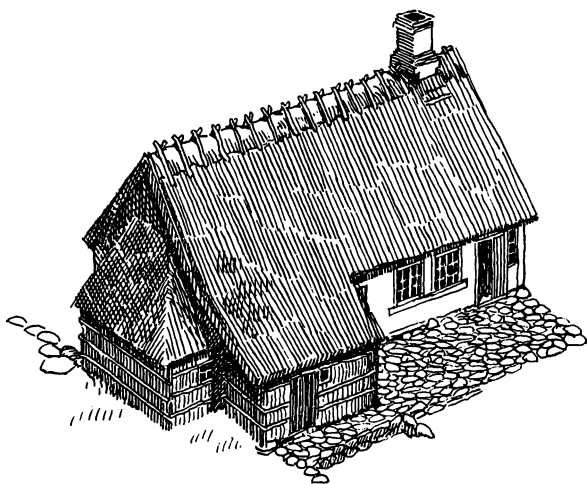
Rok

Trendekiste°

Arnstol med sæde af halmsimer°

62. SJÆLLANDSK LANDARBEJDERHUS FRA ENGLERUP VEST FOR ROSKILDE

Overhvidtet bindingsværk^o med flere udskud^o. Væggene delvis rørklædt. Bjælkerne er skåret ind i siderne af stolperne^o og har tidligere siddet lavere. Under stuevinduerne et vandbræt^o. Vestligst yderdør til den lille forstue, hvor der er åben skorsten^o til madlavning. Derfra til venstre dør til den eneste stue, der ca. 1900 fik nuværende form med bræddegulv og kokekakkellov. De fleste af møblerne er anskaffet ca. 1880, men den nuværende mahognimaling kom først senere. — Dør til lille kammer bag skorstenen, et spisekammer, hvor der også har stået en seng til børn. — Øst for stuen ligger først lo^o og derefter et par smårum. I udskudet^o på østgavlen får. I det nordre kunde stå en ko og kalv. — Syd for i haven et lille udhus til svin og brændsel.

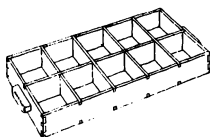
Til huset hørte ca. 7 tønder^o land. Det var fæstehus^o under herregården Ryegård, hvor fæsteren arbejdede. I forhold til de fleste af museets andre bygninger, repræsenterer indboet, der er en gave fra husets sidste beboer, en senere tid, da de økonomiske og sociale forhold var blevet væsentligt forbedret. — Oprindeligt var huset meget fattigt og stuen meget lavere med lergulv og bilæggerovn^o samt langt tarveligere møbler.

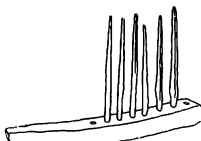
Kedelskede^o

Karter til
uldbehandling^o

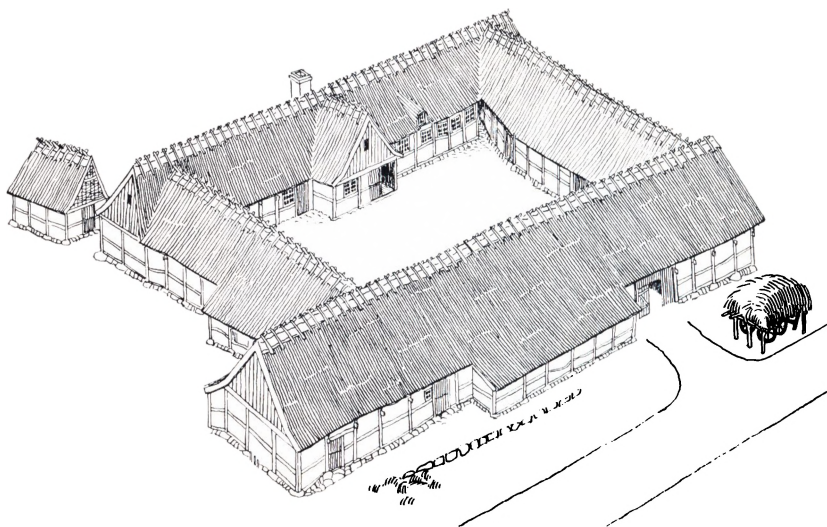
Tørveform

Langhalsrive^o

Tækkeskovi^o

★63. GÅRD FRA PEBRINGE, SJÆLLAND

Fire sammenbyggede længer af bindingsværk^o med stråtag og kragtræer^o. Væggene klinet af ler, men enkelte vægtavl er senere erstattet dels af mursten dels af store firkantede kridtsten fra Stevns og dels af klumper af faksekalk. Væggene er efter sjællandsk sædvane helt overhvidtede. På udlængerne findes flere lydder, d. v. s. lave udskud^o, hvorover taget løber ned. Enkelte rester af vandbrætter^o.

Til højre uden for porten ligger en bod, d. v. s. et åbent redskabskur bestående af jordgravede stolper med tag af opforket halm. Stolperne bærer foroven stænget^o i naturgroede tveger (suler^o). — Til venstre mødding, hvorpå gårdens med lille risgårde omgivne plantebed^o blev anlagt.

Indgang gennem gadeporten^o, heri lundstikovn^o. Mod nord i gårdspladsen stuehus med indgang gennem halvdøre^o til det frem-springende korshus^o. Efter den lille forstue heri følger »stuen«, det daglige opholdsrum og samtidig soveværelse og spisestue, med den

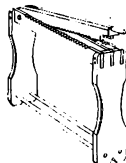
Pleij^o

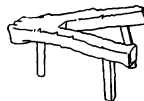
Valkehæk^o

Mælkefad^o

Bryde til hørbehandling^o

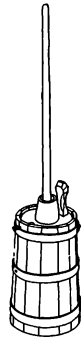

Karfod^o

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

typiske møbelplacering: ved vinduerne langbord° og faste bænke, hvor husfaderens plads var for enden af bordet ved det udskårne bordendepanel° fra ca. 1625. Ved vinduet hænger karlenes skeer mellem måltiderne. På den modsatte væg to sammenbyggede himmelsenge° fra begyndelsen af 1800-tallet med hjemmevævede forhæng, og for enden af dem bag bilæggerovnen° en forhøjning med den gamle kones stol og rok foran nordvinduet. Standur°. Stuens grønne maling med broget dekoration er fra 1836. Mod øst dør til et mindre kammer, der oprindeligt afsluttede huset, og bag dette den ca. 1800 tilbyggede øverstestue el. storstue°, der kun benyttedes til gildesbrug, men rummede klædeskabe og kister, uldhæk° m. m. Ved dagligstuens vestvæg dør til spisekammer i kors-huset° samt til køkkenet, der helt optages af den store åbne skorsten°. På skorstenshammeren° ejerbogstaver K. P. S. — E. J. S. og årstal 1779. Inde i selve skorstenen tilberedtes maden over ilden, der luede frit på den opmurede arnebænk. Gryderne stod enten på trefødder° eller var ophængt i jernkroge. Tillige hængestage af smedejern. Fra denne skorsten fyrede man oprindeligt gennem huller i væggen i fire andre ildsteder, hvoraf bilæggerovnen° i stuen og bryggerkedlen i bryggerset° endnu er at se, medens bryggersets maltkølle° og den store bagerovn°, der skød sig ud i haven imod nord, nu mangler, således at man kun kan se de tilmurede åbninger dertil. Vest for skorstenen følger bryggerset°, her kaldet stegerset, og atter vest derfor tørvehus og pige-kammer. I tørvehuset forskellige redskaber og bl. a. saltekar°, udhulet af egestamme, håndkværn°, kærne° og ostepresse° samt sandkasse til gulvsand°.

Fra bryggerset dør til gårdspladsen og imod nord til haven. Anlæg og beplantning, der repræsenterer tiden ca. 1775—1800. I haven findes vippebrønd og et senere opført svinehus med risflettede gavle. I gårdens øvrige længer, udhusene, findes lader og loer° m. m. I nord-østhjørnet fører en smal, overdækket passage, en såkaldt »snorte«, ud til haven. Her tremmeskab til madvarer ved siden af døren til huggehuset°. Bemærk i »snorten« årstallet 1798 i lerklininge° og sydligere på østlængen 1797, angivende opførelsesårene. Videre følger i østlængen fårehus, hvori for tiden er opstillet redskaber til hørbehandling°, derefter lo° og lade, hvori bl. a. kornrensemaskine,

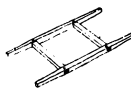
Kærne°

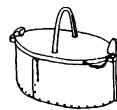
Hængestage

Bagrebsbøjle°

Silad°

Tejne°

Hængestage

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

Halmtvy°

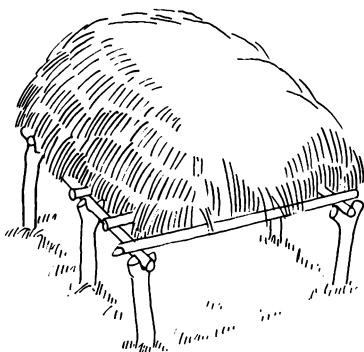
plejl°, langhalmrive°, sækkevogn m. m. Ufuldført vægparti viser lerkliningen°. — I sydlængen vestligst ko- og hestestald.

Var fæstegård° under herregården Turebyholm.

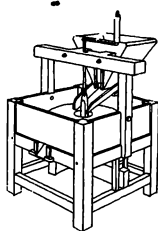
Gårdens nuværende skikkelse er fra ca. 1800, men adskillige af bygningerne er betydeligt ældre. Ældst er partiet ved bryggerset° i stuehuset samt den del af sydlængen, hvor bjælkerne sidder lavt, senest fra ca. 1650—1700. Udgravninger på gårdens oprindelige plads har vist, at der under bryggerset og tørvehuset har ligget et ældre stuehus med røgovn° uden skorsten fra 1500-tallet, ligesom der under vest- og sydlængen er fundet rester af et gårdsanlæg fra tiden omkring 1300 med åben arne på gulvet (som i nr. 4). Desuden lå ved øverstestuen spor af to runde hyttetotmer fra de sidste århundreder før vor tidsregnings begyndelse.

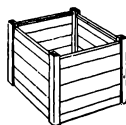
Trægreb

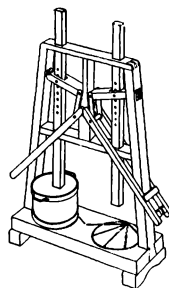
Boden

Håndkværn°

Bing°

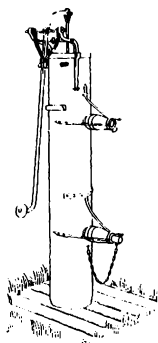

Ostepresse°

64. BYPOST FRA PEBRINGE, SJÆLLAND

Træpost med to tude. Den øverste brugtes til at fylde et kar på en vogn, f. eks. brandtønden. Var til fælles afbenyttelse for beboerne i landsbyen.

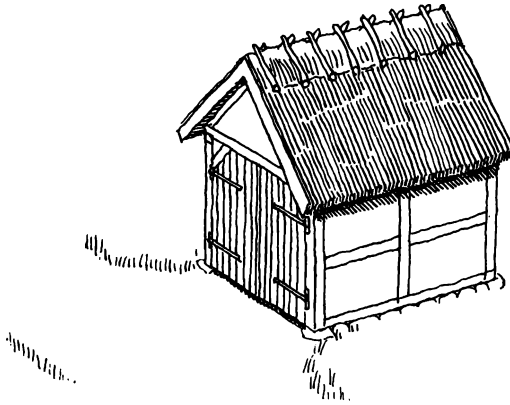
I ældre tid var der ikke brønd ved hver ejendom; ofte var brønden fælles for to eller flere, måske for hele byen. Hvor der var dybt til grundvand, var en brønd kostbar, og fra gammel tid hjalp man sig mange steder ved at hente vand fra en bæk eller kilde eller endda fra en sø eller dam. Mange havde blot en lille »vandgrav«, der kunde svigte i tørkeperioder. De dybe brønde fik en beklædning med kampesten eller planker, først ind i 1800-tallet med brændte teglsten. Men mange småbrønde eller væld blev tidligere blot sat med risfletning eller man anbragte tønder eller udhulede, svære træstammer deri. — Poste eller pumper blev først almindeligere i landsbyerne i 1800-tallet, især på Fyn, og bestod af udhulede pumpe-træer; først sent kom støbejernspostene til. Mange steder benyttedes dog det gamle brøndværk^o med vippe eller vinde helt op til vore dage.

65. SKELSTEN FRA VIRUM, SJÆLLAND

Granitpæl med indhuggede ejerbogstaver I R S B, 1757. En sådan skelsten med navn var ikke almindelig på bondejord, da skellet før udskiftningen^o gjaldt den fælles bymark, ikke den enkelte gårds agerskifter eller spredte smålodder. — Byskellets afmærkning bestod sædvanligvis af større, rå kampesten, hvorunder der var nedgravet lidt trækul og flint, uforgængelige stoffer, der ved efterprøvning kunde vise, hvor der var ret skel. Små stendynger eller jordtuer med en pæl eller et kors anvendtes også, ligesom gamle træer i skellinien blev »grimet«, d. v. s. forsynet med indhuggede mærker. Ikke sjældent lå en gravhøj som skelmærke. Skeldiger var sjældne i tidligere tid.

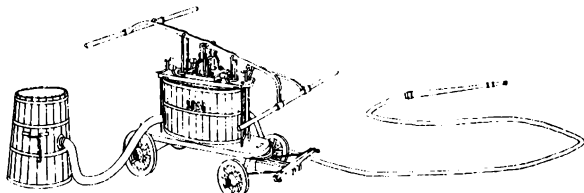

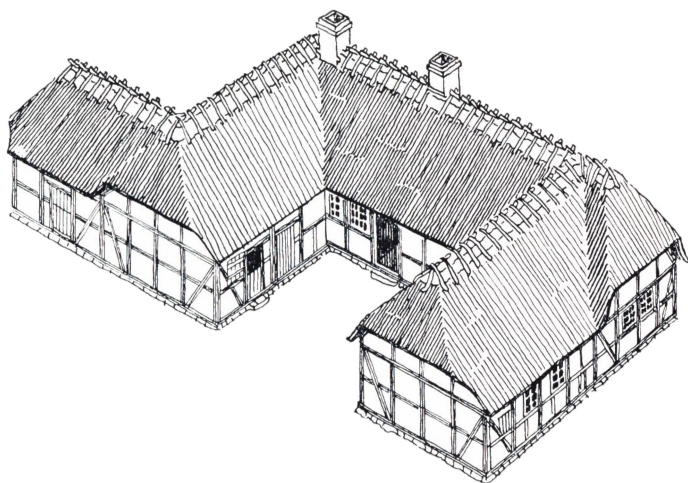

66. SPRØJTEHUS FRA KIRKE-SAABY,
SJÆLLAND

Opført ca. 1850. Bindingsværk^o med stråtag. Heri opbevares landsbyens sprøjte.

Vognsprøjten, der forbindes med strålerøret ved en slange af sejldug eller læder, samt sugeslangen, som fødte pumpen med vand, blev opfundet i Holland i slutningen af 1600-tallet. Før den tid havde man kun haft mindre sprøjter uden slange. — I landsbyerne i Danmark fandtes i gammel tid intet organiseret brandvæsen. 1764 gav regeringen ordre til, at der i hver bondeby skulde være en slangesprøjte med læderslange, en brandstige, to brandhager og 8 a 10 brandspande, men påbudet er næppe blevet strengt overholdt. 1792 udkom en udførligere forordning om brandvæsenet på landet i forbindelse med anordning om brandforsikring. Heri pålagdes det godsejerne og tillige bønderne »efter formue og tilstand« at holde slangesprøjte m. m., ligesom gadekæret eller branddammen skulde være i orden, og sognefogeden eller en anden duelig mand skulde fungere som brandfoged. Indtil redningskorpserne på landet oprettedes i vort århundrede, måtte man der nøjes med de primitive landsby-sprøjter, der ofte savnede sugeslange og derfor måtte fyldes ved hjælp af spande. De årlige sprøjteprøver var en stor begivenhed.

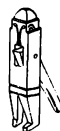

67. HUSMANDSHUS FRA AARUP, FYN

Trelænget, med åben gård imod vejen. Senere tilbygning mod øst. Bindingsværk°, delvis sulebygget°. Over midtlængens indgang læses: I JESU NAVN ER JEG OPSAT — — 1760. Fører til forstue, bagved er køkkenet, hvor de daglige måltider indtoges ved vinduet. Til højre derfor stue, kaldet sengekammer, med bord og siddepladser op til vinduesvæggen. Langbænken° under vinduerne mangler i modsætning til forholdet i gårdene, da her ikke fandtes folkehold. I stuen desuden vindovn° og to alkover°. Derefter følger overstue° med møbler til at gemme hen i, forskellige tekstilredskaber m. m. Til venstre for køkkenet er først bryggers° med bagerovn°, derefter spisekammer. I østlænge stald og lade. I tilbygningen mod øst bag halvdøren° humlepresse, hvori den hjemmeavlede humle° presseses i fustager til forhandling. I vestlængen bl. a. aftægtsstue° for stedets gamle.

Have syd for stuehuset med anlæg og beplantning repræsenterende tiden 1775—1800. Heri humlegård° om sommeren.

Huset var tidligere fæste° under herregården Erholm.

Nøddeknækker

Blårtyv°

Æbleskivepandc

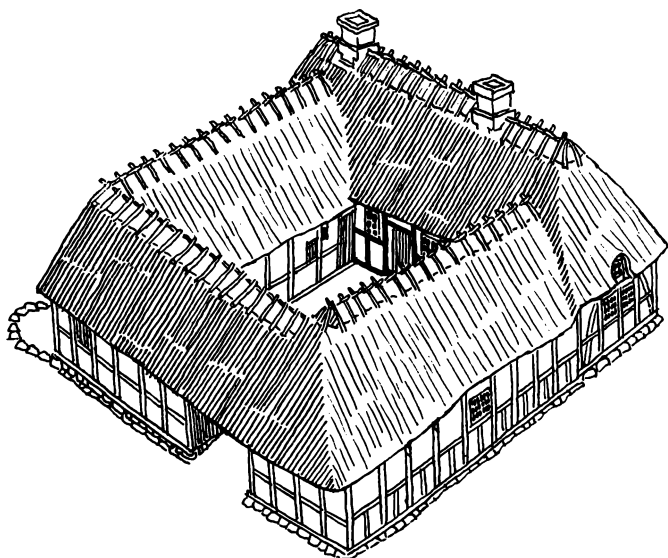
Varmekurv°

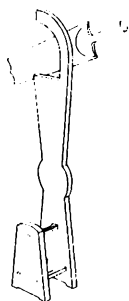
Urstativ°

Barselspand°

★ 68. HUS FRA KIRKE-SØBY, FYN

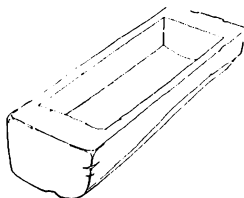
Skættefod og
skættehånd til
hørbehandling°

Fire sammenbyggede længer. Bindingsværk°. Indgang gennem gadeport°, hvor trækomagterskilt til højre, til snæver gårdsplads. I portlængen lade, i nordøsthjørnet lo°, derefter i østlængen stald samt rum til høns og gris. Bemærk mellem lo og stald ufuldført vægparti med lerklining° på fletværk. Den lave vestlænge var indtil 1839 stuehus, nu brændselsrum og trækomagerværksted. I syd det nyere stuehus fra 1839. — Heri forstue, hvorfra dør til opholdsstue med to alkover°, langbord° og åben skorsten°. Bagved ligger storstue°, hvor bl. a. alkove°. Fra forstuen til venstre bryggers° med åben skorsten° med bagerovn° og bryggerkedel; iøvrigt dejgtrug og bageredskaber. T.h. for skorstenen er dør til spisekammer, hvor bl. a. udhulet saltekar°.

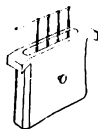
Have og beplantning repræsenterende tiden omkring ca. 1860. Bemærk fra haven sydsidens udskydende bagerovn° med stråtag.

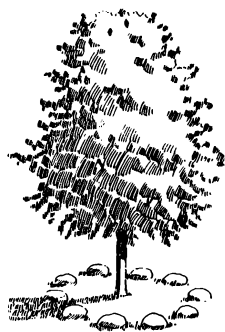
Lejle°

Saltekar°

Lyseform°

Bystævnet

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

69. FYNSK BYSTÆVNE

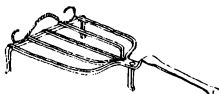
Bygningerne ligger omkring landsbyens åbne plads med **gadekær** og bystævne. Bystævnet (rekonstruktion) er en kreds af sten under byens træ, hvor bymændene holdt møder under oldermandens forsæde. Hver gård havde sin sten som sæde for gårdmanden. På bystævnet blev af bylaget° taget bestemmelser om landsbyens anliggender, fællesdrift m. m.

Sukkersaks°

Åreladereskab°

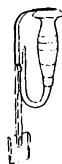
Stegerist°

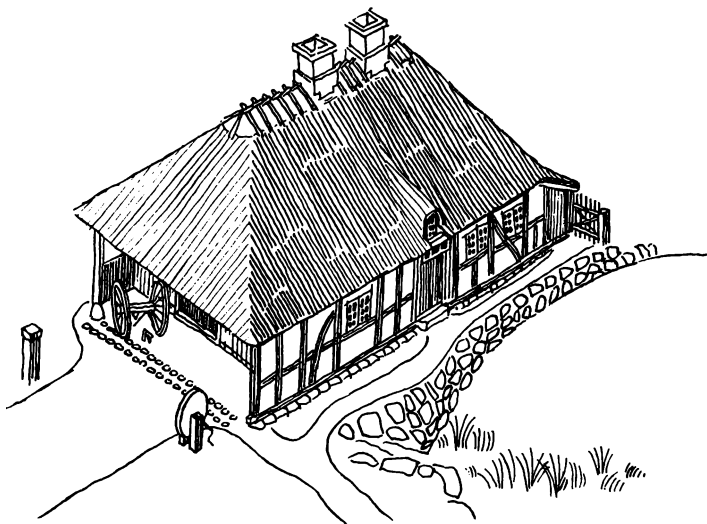
Fiskefad°

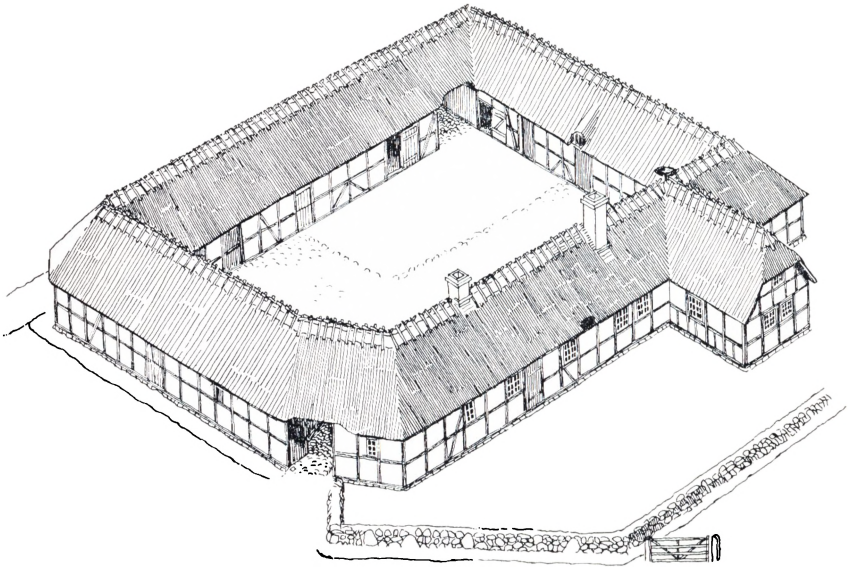
70. SMEDIE FRA ØRBÆK, FYN

Opført ca. 1845. Bindingsværk° med murede og rødkalkede tavl°. Stråtag med afvalmede° gavle. Udskud° i østre gavl til brændsel og en gris. Fortil åbent beslagskur, hvorunder hestene blev skoede. Derfra indgang til smedie med esse, blæsebælg og værktøj. Bagdør til smedefamiliens lejlighed: lille køkken med åben skorsten° og bagved liggende bagerovn, stue med indbygget seng (alkove°) samt jernkakeovn med svingstang° til brug ved madlavningen. Bagest et kammer med himmelseng° og slagbænk°.

Virkejern°

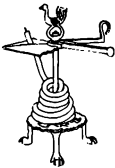
★★ 71. GÅRD FRA LUNDAGER, FYN

Mangletræ°

Fire sammenbyggede længer af bindingsværk° med sulekonstruktion°. Væggens tømmer er efter fynsk skik malet. Mod syd senere tilbygget korshus°. Stråtag med kragtræer° i mønningen°. Indgang til gårdspladsen gennem gadeporten°, hvorover er indhugget: SI DEUS PRO NOBIS QUI CONTRA NOS (Hvis Gud er med os, hvem kan da være imod os) og de fra en ombygning 1830 stammende navnebogstaver. Bemærk i porten sulerne°, hvoraf en del bærer tagets ås° i naturgroet tvege.

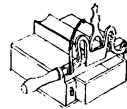
Over gårdspladsen til forstuens yderdør, hvorover læses opførelsesåret 17(4)7. Til venstre dør til storstue°, bag denne overstue i

Stabelholder°

Banketærskel°

Tobaksskærer°

Ord, mærket med en ring°, findes i ordforklaringen side 47.

korshuset°, begge uden ildsteder og bestemt til gilder og til opbevaring. I storstuen himmelseng° med udtræk til gæster, langbord til gildesbrug, trendekasse° med rum til garnnøgler, speciel fynsk stole-type med halvrunder sæde og ornamenteret rygbælt, tekstilredskaber m. m. I overstuen kister til husmoderens vævede sager samt dragkiste°, chatol°, klapbord, oval parykæske° til sysager m. m. — Tilbage til forstuen og til højre ind i »stuen«, der samtidig er spisestue og familiens soverum. Gulv af egeklodser. Åben skorsten° til madlavning om vinteren og opvarmning; deri trefødder° og svingstang° til ophængning af gryder. Ved loftsbjælkerne hylder til mælkefade° om vinteren. Bohavet viser den for ældre bondehjem almindelige ordning med spisekrog: under vinduerne langbænk° og bord; husfaderens plads er for bordenden°. I hjørnet tobakshylde, på bordet skæremaskine til hjemmelavet fynsk rulletobak. Indbygget seng (alkove°), kanderæk° med fade, pyramide°, d. v. s. trekantet hængehylde til nips, gangstol° til barn. Ved skorstenen madskab af sentmiddelalderlig type i væggen. Dør til en gang udmundende i spisekammer og bryggers°.

I bryggers stor åben skorsten° til madlavning om sommeren og to bagerovne° samt til venstre indmuret bryggerkedel og til højre maltkølle°. Redskaber til brygning, bagning, slagting og mostpersning m. m. Uglaseret fynsk lertøj, tilvirket i Karhuse°, bl. a. mælkefade° på bjælkehylder, skalgryder og oval lyseform°. I kroen ved bordet står lang mostperse°. Dør til haven og til pigekammer med lergulv. Ad yerdøren til gårdspladsen. — I sydvesthjørnet tofteport°, hvorved huggehus° og brændselsrum; i vestlænge stalde samt herberg°; i nord- og østlænge hestemølle med kværn, loer og lader. (Til østlængen ingen adgang).

Inden for stengærde syd for stuehuset have med anlæg og beplantning, der repræsenterer tiden 1775—1800. Bemærk det mod syd udskydende korshus samt om sommeren humlegården°.

Gården var fæste° under herregården Brahesborg. På gadeportens er anført dens nummer i godsets fæsteprotokol.

Tilbage gennem gadeportens til:

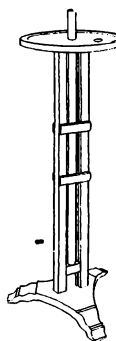
lalkekrans°

Gærkrans°

Rostegreb°

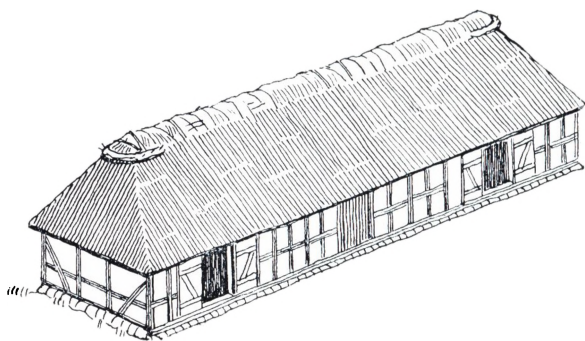
Standstage°

Krage°

Peberkværn°

72. KIRKESTALD FRA BREGNINGE, ÆRØ

hvori de udenbys kirkegængeres heste opstaldedes under gudstjenesten, medens de fraspændte vogne holdt på brolægningen foran. Bindingsværk^o med afvalmet^o stråtag. Mønning^o med ombøjede stokke og orme (halmvulster) i gavlene efter skikken på Ærø og Als. Bygningen tilhørte sognets beboere i fællesskab. Fra begyndelsen af 1800-tallet.

Afløses ca. 1955—56 af hus fra Dannemarre, Lolland.

★ 73. HUSMANDSHUS FRA TAAGENSE, LOLLAND

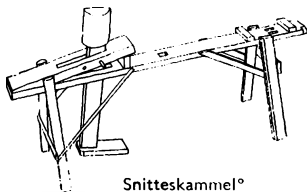

Knivbræt^o

Enlænget med udhus^o i vestre, beboelse i østre del. Bindingsværk^o med helt overhvidtede vægge, der oprindeligt var lerklinede^o på grenfletning mellem tømmeret; senere er kliningens delvis afløst af ubrændte lersten^o. Stråtaget, mønnet^o med halm og kragtræer^o, løber ved vestgavlen samt på vestre del af nordsiden ned over et lavt udsæt eller udskud^o. Østgavlen springer frem som en smal skyne^o til at ophænge redskaber under. Vestgavlens udsæt^o har vægge af opstabilede kampesten og primitive stolper, der foroven bærer tagremmen i en sule^o, d.v.s. grenkløft. Denne særlig gamle

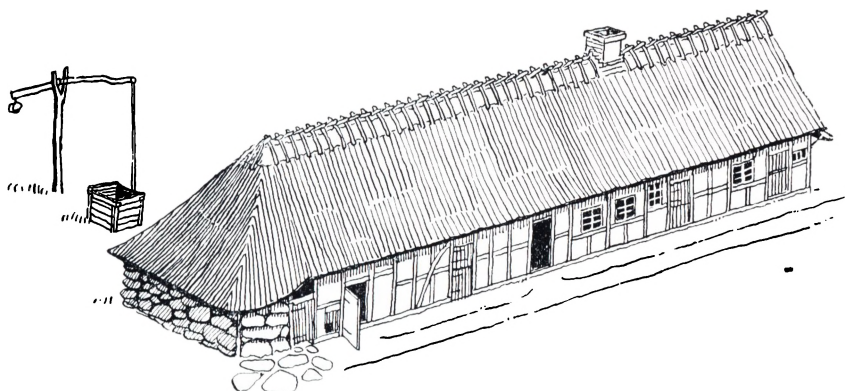
Form til lersten^o

Snitteskammel^o

Stolpe med sule^o

tømmerkonstruktion var ellers forlængst afløst af de mere udviklede former, således som de ses i husets andre ydervægge.

I vestre udsæt findes svinehus og bagest brændehus. Øst derfor følger lade, med kobås og aflukke til høns, derefter tærskelo (bl. a. kornrensemaskine) med indgang til en smal avnehytte i udsættet bag laden. Heri opbevaredes avner til foder til koen. Fra tærskeloen er der efter gammel lollandsk sædvane dør til beboelsen, nemlig til forstuen, der også har dør udefra. Nord derfor spisekammer. Herfra går en dør imod nord til et sulekammer^o i udsættet.

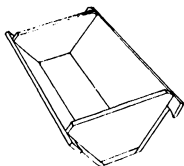
Fra forstuen videre mod øst til stuen, der tillige tjente som soveværelse. Himmelseng^o. Måltiderne indtoges ved bordet ved vinduerne. Kogekakkelovn. Herved dør til det lille køkken, der har yderdør samt imod nord åben skorsten^o, hvor maden tillavedes på en opmuret kampestensbænk inde i selve skorstenen, medens to bagerovne^o findes til højre derfor og springer ud i nordsidens udsæt. Mod øst dør til den senere tilbyggede opstue eller storstue^o. Gæsteseng, skabe, dragkiste^o (med skuffer) og almindelig kiste (med låg). Yderst ved østgavlen huggehus^o, hvor de hjemmelavede træredskaber forarbejdedes; bl. a. står her høvlebænk og snittestol^o. En smal stige gav katten adgang til loftet. — Nord for huset brøndværk^o med brøndvippe. — Til huset har hørt 3 tønder land.

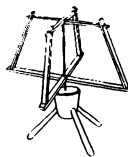
Stavrekølle^o

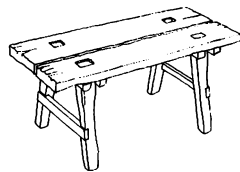
Valkebræt^o

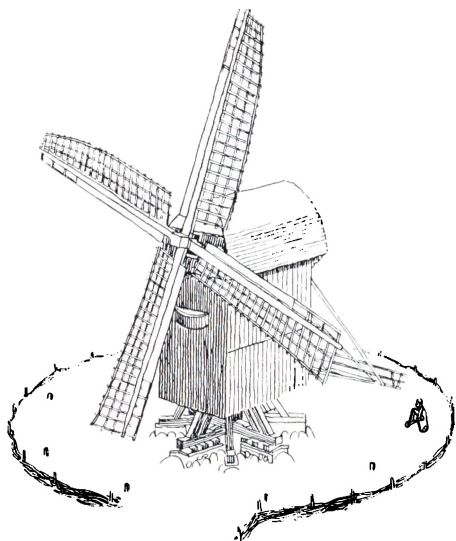
Dejgtrug

Garnvinde

Slagtebænk^o

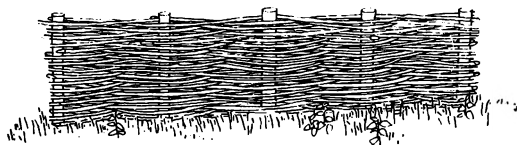

74. STUBMØLLE FRA KARLSTRUP, SJÆLLAND

(Ingen adgang)

Opført ca. 1662, delvis fornyet 1763. Vingerne senere af nyere type til beklædning med sejl, medens stubmøller tidligere havde plane vinger med træflager (som nr. 8). Stubbmøllerne, den ældre form for vindmøller, har navn efter stubben, den svære stolpe på krydsfod, hvorom hele møllen kan drejes efter vindretningen ved hjælp af svansen, der tillige danner trappe op til nederste etage, broloftet. Derover ligger kværnloftet med møllestenene, hvorfra melet løber ned gennem meltuden til broloftet. Her findes også det ca. 1798 indrettede grubbeværk til afskalning af gryn. — Vindmøller i Danmark findes nævnt første gang i 1200-tallet.

Mellem bygningerne ses flettede **risgærder**?

Oversigt

Til Frilandsmuseet er overflyttet gamle landbygninger fra Danmark, og hver bygning er udstyret med indbo og redskaber, der er indsamlet fra den pågældende bygnings hjemegn. Andre bygninger repræsenterer de tidligere danske landsdele: Skåne, Halland og Blekinge samt Sydslesvig.

Bygningerne er udvalgt således, at de belyser følgende forhold:

Boligforholdene på landet i ældre tid, også med hensyntagen til arbejdslivet, landbruget, fiskeriet, landsbyhåndværket m. m.

Byggematerialer.

De forskellige landsdeles indbyrdes afvigende byggeskikke er bl. a. blevet bestemt af de forskellige egnens naturlige hjælpemidler. Fra skovrige egne stammer bygninger, der er opført helt af træ, således de knudetømrede^o huse af nåletræ (bygn. nr. 56, 57 og stuehuset i 54), eller de som bulhus^o opførte egetræsbygninger (nr. 3, 55 samt ladegården i 54). — Stærkest repræsenteret er bindingsværksbygningerne^o med lerklinede^o vægge, men også disse er underkastet lokale variationer alt efter egnens lettere eller vanskeligere adgang til tømmer. Således viser de østjyske (nr. 42) og fynske (nr. 67—71) bygninger en næsten overflødig anvendelse af svært egetømmer, medens den sjællandske gård (nr. 63) er fattigere derpå, og de jyske bygninger fra Salling (nr. 61) og hedeegnene (nr. 7) samt fra vestkystens sandflugtsejne (nr. 1) kun har kunnet bygges af det nødtørfigste spinkle træ. I egne, som hverken bød på tømmer eller ler, har bebyggelsen i ældre tid været så fattig og skrøbelig, at den forlængst er forsvundet før museets tid, eller man har der måttet skaffe byggematerialer andetsteds fra. De grundmurede bygninger fra Fanø og Rømø (nr. 2 og 41) er eksempler på sidstnævnte forhold. Færøhuset (nr. 6) illustrerer, hvorledes de træløse klippeøers sten blev det egentlige byggemateriale, medens træ måtte hentes udefra.

Konstruktioner.

Egnens særpræg gør sig også gældende i bygningernes konstruktioner, der for en del bestemmes af egnens materialer. Hvor nåletræ anvendtes, opførtes fortrinsvis en art bjælkehuse i såkaldt knudetømring^o, hvortil de lange, ranke fyrrestammer bedst egnede sig, idet stammerne lagdes oven på hinanden og samledes krydsvis i hushjørnerne. Herved blev husets længde bestemt af fyrrestammens længde, og konstruktionen indbød til anvendelse af åstag^o. Da nåletræ ikke fandtes i Danmark, før det indplantedes i 1700-tallet, forekom disse bjælkehuse kun i de dansk-svenske grænseegne (nr. 56, 57 og stuehuset 54). Det danske løvtræ, fortrinsvis den stærke eg, med fortidens korte, svære stammer, egnede sig derimod til bulhuse^o, idet egen lod sig spalte eller save i brede planker, der anbragtes vandret imellem bulvæggens stolper^o (nr. 3, 55 og ladegården i 54). Konstruktionen er forholdsvis materialebesparende og har den fordel, at bygningen kan forlænges efter behag. Dette gælder også bindingsværkskonstruktionen^o.

Ved siden af de almindelige bindingsværksbygninger^o forekom i visse egne to hovedvarianter, nemlig højremsbygningerne^o, en art treskibede huse (nr. 1 og 4), og sulebygningerne^o, hvori taget bæres af en ås^o, der hviler på en række høje suler eller stolper på langs gennem husets midtakse (nr. 61, 67, 71 og udbygningerne^o nr. 54).

Hvor egenartet bygningsform findes, kan dette ikke blot skyldes egnens materialer eller naturforhold men også nedarvede traditioner. Undertiden er særpræget et relikv af en byggemåde, der tidligere har haft langt større udbredelse.

Alder.

De fleste af Museets bygninger repræsenterer, i den form de har kunnet erhverves, stort set tiden omkring de store landboreformers gennemførelse, årtierne omkring år 1800. Men ikke mindst bindingsværksbygningerne^o er ofte blevet forandret, siden de først blev opført, og sjældent stammer alle længerne i en gård fra samme tid (f. eks. nr. 42, 63 og 68).

Museets ældste bygninger er opført i slutningen af 1600-tallet (nr. 4 samt partier af 54, 55 og 63), men de gamle bondebygders isolation og konservatisme samt nødvendigheden af selvhjælp bevirkede, at meget gamle nedarvede byggetraditioner kunne leve videre i en sen tid. Væggens lerklining^o på grenfletning (f. eks. i nr. 42, 63 og 68) er arvet fra oldtidshuse. Det samme gælder de jordgravne stolper^o og suler^o, der kan bære bjælker eller tagets ås^o i naturgroet gaffel (f. eks. nr. 54 og 71, boden ved nr. 63 og vestudskudet i nr. 73). Det åbne ildsted uden skorsten i Ostenfeldgården fra 1685 (nr. 4) viser endnu oldtidens forhold, og det samme gælder lyren^o eller tagets røghul i Aggerhuset (nr. 1) og Læsøhuset (nr. 8). Bygningerne i rækkefølgen nr. 4, 1, 6, 8, 54 og 63 giver en skematisk oversigt over ildstedets udvikling gennem tiderne og dets indflydelse på stuens^o udformning.

Grundplaner.

En række af museets bygninger viser skematisk udviklingen fra etruskhuset, hvori beboere og husdyr holdt til i eet og samme rum (nr. 4) over det i opholdsstue og stald delte hus (nr. 6) til det forlængede hus med stuer, køkken, stald, lade o. s. v. (nr. 1) og frem til grundplanen med selvstændigt stuehus og stald og lade m. m. i udhuse^o (bl. a. nr. 54 og 61). Allerede ved vor tidsregnings begyndelse fandtes dog i Danmark bygninger med enkelte skillerum, ligesom også udhuse^o er fundet i udgravninger af jernalderboplads.

Bygningernes grundplan er bestemt af flere faktorer. Et husmandshus, hvis tiliggende jord kun gav lille avl og mulighed for få kreaturer, er som oftest enlænget (nr. 1 og 73), men kan dog have 2 eller måske 3 længer i vinkel (nr. 67), yderst sjældent 4 (nr. 68). En større gård kunde behøve flere længer, og den i regelmæssig firkant sammenbyggede gård er i 1800-tallet blevet type for hele landet, efter at landboreformerne og den påfølgende tids forbedrede landbrugsteknik havde gjort et større bebygget areal nødvendigt og økonomisk overkommeligt. Den firelængede gård havde efter herregårdens eksempel bredt sig i renæssancetiden østfra, fra Skåne, og var ikke ualmindelig på øerne i 1600-tallet, medens den først i den seneste tid nåede til Vest- og Nordjylland (nr. 42, 55 og 63). Landboreformernes udskiftning^o af landsbyjorden og gårdenes udflytning fra de gamle tæt sammenbyggede landsbyer banede vej. Tidligere fandtes mange gårde med færre længer, ligesom det endnu er tilfældet med de mindre ejendomme.

Sociale og økonomiske forhold.

Indtil flere bygninger er kommet til, giver Museet endnu kun visse antydninger af landbefolkningens forskellige økonomiske og sociale forhold. Disse var naturligvis afhængige af egnens større eller mindre frugtbarhed samt af, om den enkelte ejendom var selveje eller fæste^o. Man skelnede tidligere stærkt mellem et hus med eller uden jord i modsætning til en gård og atter imellem fæstegårde^o og selvejergårde. Bygningerne nr. 42 og 71 er eksempler på ret velstillede gårdfæsteres hjem. Nr. 7 og 61 viser fattigere gårdmænds forhold. Nr. 67, 68 og 73 repræsenterer forskellige husmandshuse med jord, medens nr. 62 er en landarbejderbolig. Særlige forhold var tilstede, hvor beboeren med landbruget forenede et eller andet erhverv: landsbymedien nr. 70, fiskeren nr. 1 og de velhavende skipperes hjem nr. 2 og 41.

Udenlandsk påvirkning spores i visse egne: fra Sverige i nr. 54—57, fra Holland eller Frisland i nr. 2 og 41 samt fra Nordtyskland i nr. 4.

Ordforklaring

Åg, dragt, bæreredskab, i almindelighed i form af en stok over ryggen med halskrave og en kæde eller reb med krog til en spand i hver ende (nr. 41). Se også klampe°.

Åreladeredskab til heste. Med trækøllen slog man den tungeformede knivspids ind (nr. 70). Man årelod heste, der led af forfængelighed.

Ås, vandret stok under tagryggen. Ved såk. åshuse indgår særlig svære åse som tagbærende, således ved sulebygninger° (bl. a. ladegården 54 og 71). Græstørvstag med underliggende plankedække bæres af tre åse, hvis ender hviler på bygningens gavltrekanter, en midtås foroven og en sideås halvt nede ved hver side (stuehusene nr. 54 og 55 samt 56).

Aftægtsstue, den stue, hvori den tidligere gård- eller husmand logerede, når han var gået på aftægt, d. v. s. havde overladt gården til sin søn eller anden efterfølger mod at få husly og visse ydelser (nr. 67).

Afvalmede gavle, valmtag, tag, der også løber skråt ned på gavlvæggene (nr. 4 og 7). Ved halvvalm fortsætter gavlvæggen eller -muren et stykke op, inden afvalmningen begynder (nr. 1 og 67). Ved v. er vindtrykket ikke så stærkt som ved oprette gavle, hvorfor v. bl. a. anvendes i Vestjylland.

Alkove, seng i væggen eller i vægfast skab med skyde- el. fløjddøre el. forhæng til at trække for. Er som andre gamle senge brede med plads til flere sovende og korte, fordi man sov med højt opredt hovedleje. Kaldes på Fyn indbygget eller indklædt seng, på Rømø og Fanø tætseng, i Østsjælland indelukket seng.

Båndvæv, vævespjæld, til at væve smalle bånd på. Hveranden tråd af redegarnet trækkes gennem sprossernes huller, hveranden gennem slidserne, og garnet spændes vandret. I det spjældet hæves eller sænkes, føres islættens garn på en lille flad skyttel frem og tilbage derimellem (bl. a. nr. 41). Undertiden brugtes en mere kompliceret b., kæltringvæv (nr. 42 og 54).

Bagerovn fandtes i alle gårde og i mange husmandssteder, som regel i forbindelse med den åbne skorsten° i bryggerset° (nr. 41, 42, 67, 68 og 71) men i stuen° (nr. 54 og 55) eller køkkenet (nr. 2, 63 og 73), hvor man kun havde een skorsten. I bygninger uden skorsten havde b. frit røgaftræk (nr. 1 og 4). De store, overhvelvede b. af lersten° eller lerklining° stak undertiden noget

uden for bygningen under et halvtag (nr. 68). Der fyredes i selve ovnen, hvorefter aske og gløder ragedes ud med en rage, og brødene anbragtes ved hjælp af en spadeformet skydsel el. grissel af træ (bagerovnens redskaber f. eks. nr. 55). Åbningen lukkedes med en trælem med lerklining. En rugbrødsbagning slog til for ca. 6 uger. Fint brød bagtes kun til højtid eller gilde. Af hensyn til brandfare lå b. undertiden uden for bygningen (nr. 7) eller i et afsides liggende bagehus, der kunde tilhøre flere i fællesskab.

Bagrebsbøjle, læssekrog, benyttet til at spænde høstlæsset fast med, idet man dermed spændte bagrebet fra det øverstliggende læssetræ^o fast til bagvognen (nr. 63). Kan også have taljeform.

Bakkebord, tebord, lille, let flytteligt bord, hvis plade kan have opstående kant som en bakke og undertiden en pålagt fajencebakke eller fajencefliser^o. Blev moderne i 1700-tallet, da te- og kaffedrikning blev almindelig, dog først langt senere i enkelte bondehjem.

Banketærskel, tærskel. Efter vasken i lud af bølgeaske skylledes tøjet og bankedes for at få asken fjernet med b. på en tostol^o (høj skammel) eller en stor affladet tosten (bl. a. nr. 71).

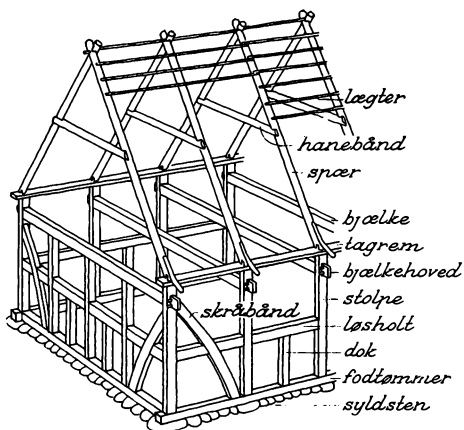
Barselspand, føringspand, mindre spand med bøjleformet hank og låg, af ler eller fajence, sjældnere af messing- eller kobberblik, hvori man bragte sengeliggende barselkoner mad, som regel sødsuppe. Eller benyttet til at sende »føring«, madvarer som bidrag til et gilde, hvortil man var indbudt. B. var som regel ornamenteret (bl. a. nr. 67).

Begittehorn, se malerhorn^o.

Bilæggerovn, kasseformet kakkellovn, hvis ene smalside er indmuret i væggen, og som ikke har indfyring eller røgafræk fra stuen men kun fra den åbne skorsten^o, hvortil den har åbning gennem muren. (Forekommer i de fleste af Museets bygninger, f. eks. nr. 1 og 2).

Bindestue, »bindstouw«. I de midtjyske hedeegne, hvor binding, d. v. s. strikning af uldtøj, var bierhverv, var det skik, at folk af begge køn fra forskellige hjem om aftenen samledes på omgang i gårdene til fællestrikning i stuen. Der blev da til arbejdet fortalt sagn og eventyr eller sunget viser (nr. 7).

Bindingsværk. Ydervægge og skillerum består af et skelet af tømmer, og felterne, de såkaldte tavl, imellem tømmeret er udfyldt med lerklining^o på grenfletning, i senere tid undertiden med luft-

tørrede lersten^o eller mursten, yderst sjældent med natursten. Tegningen viser det fuldt udviklede bindingsværk i en bondegård med angivelse af betegnelserne for de enkelte tømmerdele (bl. a. nr. 4, 42, 67, 68 og 71). Bjælkerne er tappet igennem stolperne. I egne på Sjælland kan de i stedet være indfældet i siderne af stolperne (nr. 62). Omtrent samtidig med udskiftningen^o omkring 1800 blev det på landet almindeligt, bl. a. for at skaffe større højde til loftet, at lægge bjælkerne oven på tagremmen (bl. a. nr. 7 og 70), hvilket iøvrigt langt tidligere brugtes i købstadbygninger og herregårde. Det fuldt udviklede b. som vist på tegningen skyldes indflydelse fra købstædernes faguddannede tømrere. En ældre, for en del fra oldtiden nedarvet byggemåde, spores undertiden som relik i primitivt b. på landet. I et sådant primitivt hus var stolperne jordgravne og endte ofte foroven som en Y-formet sule^o, i hvis gaffel tagremmen eller bjælkeenderne havde leje (boden ved nr. 63, vestre udskud ved nr. 73). Under forhold, hvor tilstrækkeligt tømmer ikke var at få, kan konstruktionen også være langt enklere, end tegningen viser. I sin enkleste form består b. kun af de lodrette stolper^o samt af den på langs oven på ydervæggene liggende tagrem, som bærer tagets spær^o. Fodtømmer savnes da, idet stolperne står direkte på de jordfaste syldsten^o (nr. 1; mellemformer nr. 7 og 63). Særlige konstruktionsformer i b. har sulebygningerne^o (f. eks. nr. 71), ligeledes højremsbygningerne^o (nr. 1 og 4). Andre bygninger har blot korte udskud^o (nr. 63 og 73). — En slægtning af b. er bulhusene^o med vandretsiddende planker imellem stolper^o (f. eks. nr. 55 samt ladegården i nr. 54).

Bing, stor kasse med låg, hvori især korn eller mel opbevaredes på loftet eller i loen°. B. af træ var ofte af bulkonstruktion°. B. kunde også være meget store, runde eller ovale halmløb°. I ældre tid også lerklinet. (På loftet i nr. 63 og 71).

Bismer, vindser. Ophængt vægtstang med krog i ene og lod i modsatte ende. De ældre bismervægte var af træ (bl. a. nr. 42).

Bjælker, de lange stykker tømmer (under loftet), der går tværs gennem bygningen fra ydervæg til ydervæg. Bjælkens ender er enten tappet gennem stolperne° i bindingsværk° eller hviler oven på ydervæggens tagrem°. Sidste form blev først alm. ved bønderbygninger efter ca. 1800.

Blårtyv, blårtvege, blårbrikke, en holder med opstående sidepinde, hvori blå anbragtes på rokken, og hvorfra det kunde trækkes ud under spindingen (bl. a. nr. 67).

Bladet (at blade i tømmerkonstruktioner), samlet således, at det ene stykke tømmer er indfældet i siden af det andet.

Bomærke, et ofte runelignende tegn, der i stedet for et skrevet navn betegnede en bestemt mand eller ejendom. Hver mand havde sit b., hvormed han kunde mærke sine kreaturer, løse ejendele m. m., ligesom det anvendtes i signet eller prentedes som underskrift af folk, der ikke havde lært at skrive. B. måtte have en form, der var let at indskære i træ.

Bonader, store, brogetmalede billeder på papir eller groft lærred til at hænge på væggen ligesom vævede ornamenttæpper, som regel dannende aflange friser. Motiverne er især hentet fra bibelhistorien, selv om personerne bærer dragter fra bondemalernes egen tid, årtierne omkring 1800. Ligeledes yndedes serier af forskellige håndværk eller stiliserede blomsterornamenter (nr. 54 og 55). B. ophængtes især i julen eller ved andre festlige lejligheder. Fremstilledes af bondemalere, især i Halland og Småland.

Bordendebænk, -panel. Var hæderspladsen ved langbordet°. Dette stod med langsiden ud for langbænken° under vinduerne, der dannede vinkel med den kortere bordendebænk op til tværvæggen. Selvom der ikke var panel i stuen, sad der ofte et sådant som ryglæn bag b., og dette panel var i reglen smukt udskåret eller bar malede ornamentter (bl. a. nr. 42 og 63). Bænkene var ofte vægfaste. Undertiden var sædet en klap til at lukke op som på en kistebænk. I hjørnet mellem bordendepanelet og vinduesvæggen var ofte anbragt et lille skab, hvori manden opbevarede sine værdisager og papirer. I visse egne af

Jylland kunde der også være en mindre fornem b. ved den modsatte ende af bordet (nr. 7).

Brandstang, en undertiden ornamenteret lodret stang, der rejser sig over taget i gavlene. I ældre dansk blot: brand. Hertil knyttes undertiden overtro, at b. beskyttede imod ildsvåde (nr. 3).

Brik, se halmbrik^o og madfjæl^o.

Brikhus til at anbringe brikker eller trætallerkener på. Oftest et på højkant ophængt bræt med to rækker fremspringende pinde. Sjældnere et lille skab (nr. 1 og 41).

Bryggers, større rum, hvor vask, ølbrygning, slagtning, bagning m. m. foregår, hvorfor der findes grue- eller bryggerkedel, bagerovn^o og eventuelt maltkølle^o med indfyring fra stor, åben skorsten^o, eller, hvis huset kun har een skorsten, med tilslutning til køkkenildstedet (nr. 63). Mange redskaber til brug ved ovennævnte og andre husholdningsarbejder. Hvor man savnede køkken og om vinteren tilberedte maden på stuens ildsted, kunde madlavning om sommeren ske i b. B. ligger som regel ved stuehusets ene gavl ved køkken eller stue og med dør til gårdspladsen, sjældnere i selvstændig bygning (nr. 55).

Brøndværk, indhegning om en brønd og hejseindretningen. Ved primitive brøndindretninger hejstes spanden blot i et reb eller en løs stang med krog for enden (nr. 54). Vippebrønde har spanden for enden af vippestang med kontravægt (nr. 41, 55, 63 og 73), vindebrønde i reb eller kæde, der ruller op om en valse med håndsving (nr. 1, 7 og 55). B. er som regel en kvadratisk åben trækasse, men kan undertiden have tagformet overdækning med lem (nr. 1) eller blot bestå af et saddeltag i jordhøjde (nr. 7). — Poste el. pumper, se nr. 64.

Bukseblok til at spænde strikkede underbukser på efter valkningen^o. Man havde tilsvarende strømpeblokke (nr. 7).

Bulhus, **bulvægge**. Bygningsform, hvor væggene består af svære vandretsiddende egeplanker, anbragt imellem stolper^o, hvori noter^o (siderender) fastholder plankeenderne. B. har tidligere været udbredt i skovrige egne; længst bevaret i Østjylland og især i østlige Nordslesvig (nr. 3) samt Nordskåne og Halland (nr. 55 og udhusene i nr. 54). Undertiden fandtes b. kun forneden i vægge, medens der ovenover var lerklining^o (nr. 8).

Bylag, i fællesskabets tid en art kommunal organisation, hvoraf gårdmændene i en landsby automatisk var medlemmer. Formanden, oldermanden, skiftede årligt efter tur i en vedtaget rækkefølge,

bestemt af gårdenes beliggenhed i byen. For b. gjaldt gamle vedtægter. Overtrædelser straffedes med bøder, der som regel blev drukket op ved b.s årlige gilder. Bestemmelserne gjaldt især landsbyens fællesdrift, idet de enkelte brug i udstrakt grad skulde arbejde efter samme skema og havde forskelligt fælleseje, f. eks. bytyren. Desuden fandtes almindelige ordensbestemmelser og ofte tillige vedtægter med hensyn til ordenen ved de fælles gilder, der kunde have tradition fra de middelalderlige hellegilder. Undertiden spores også rester af en begrænset lokal strafferet. I de sidste århundreder gjorde herremændenes regulerende indflydelse sig stærkt gældende. — B.s møder afholdtes på **bystævnet** (nr. 69) el. i oldermandens hus. Man indkaldte dertil ved at blæse i **byhornet** på gaden, sjældnere ved trompet, tromme, råb el. budstik.

Bækkeldrev, fladt pottemagerredskab af træ el. messing, hvormed lertøjets rande m. m. formes under opdrejningen (nr. 43).

Chatol, skuffemøbel med skrå klap til at slå ud til skrivebord foran småskuffer og rum foroven. Indført i Danmark i 1700-tallet, dog sjældent i bondehjem. Efter 1800 også rund klap over skuffeudtræk med skriveindretning. Til c. hørte ofte et overskab (nr. 7, 41 og 71).

Dragkiste, skuffemøbel, kommode, i modsætning til alm. kiste eller lågkiste uden skuffer. Der findes dog overgangsformer (bl. a. nr. 7, 42 og 71).

Dunk, af stentøj^o el. pottemagerarbejde^o med udbugede sider, benyttedes især til brændevin. Havde undertiden relief af et skægget mandshovede under halsen og havde derfor lokale betegnelser: skæggemand, gammelmand, Abraham, munk, (bl. a. nr. 61).

Dyndsko, plader anbragt under hovene, når heste skulde gå i dynd eller bløde enge (bl. a. nr. 7).

Dørhammer, det vandrette stykke tømmer over en dør. Er ofte prydet med ejerbogstaver og årstal undertiden tillige med sensenser el. beskyttende korstegn. Tilsvarende porthammer. D. havde også anden betydning: en tilledet hammer eller ring, som man bankede på med i mangel af dørklokke.

Dörns, donsk, sønderjysk betegnelse for en opholdsstue, der kan opvarmes (2, 4 og 41).

Enebærkværn. I Halland brugte man knuste enebær som tilsætning ved ølbrygning og i brændevin (nr. 54).

Esekasse, firesidet træspand til madding ved krogfiskeri (nr. 2).

Fajence, finere lervare som regel med ornamenter på hvid bund, der på de ægte fajencer fremkommer derved, at en uigennem-sigtig hvid, tinholdig glasur dækker den grove lerskærv og op-tager påmalede farver i selve glasuren. Keramik med tinglasur fra Spanien forhandlede i middelalderen under navnet majolika, medens det italienske fremstillingssted Fayenza gav navnet til f. Fra 1600-tallet fik hollandsk f. stor udbredelse, og i 1700-tallet var der fajencefabriker overalt, i Danmark siden 1722. — Kun i mere velhavende bondehjem forekom f., især fra Holland og fra Kellinghusen^o i Holsten. Det engelske stengods^o omtales i almindelighed også som fajence.

Fajencefliser, ca. 12 a 13 cm i kvadrat, som regel med malede orna-menter. Fremstilledes efter spanske forbilleder siden 1600-tallet i stort omfang i Holland og anvendtes til vægbeklædning, især til at isolere ydervægge mod fugt og skorstensvægge imod løbesod. De ældste f. er ca. 1 cm tykke og ofte brogetmalede. I 1700-tallet blev de tyndere og anvendtes da også til at lægge i te- el. bakke-bordsplader^o. Fremstilledes også af danske fajencefabriker, f. eks. St. Kongensgade-fabriken i København samt Slesvig- og Kelling-husen-fabrikerne^o. Den fejlagtige betegnelse kakler^o er nu ved at fortrænge ordet fliser.

Fiskefad, rundt lerfad til fisk med fast midtkop til smør, sennep eller anden dyppelse (bl. a. nr. 70).

Fodrem, syldtømmer, det vandrette stykke tømmer, der i bindings-værk^o ligger nederst oven på væggenes syldsten^o, og hvorpå stolperne står.

Fällekratta (svensk). En træstok med små, korte sidegrene forneden el. indtappede pinde. Anvendtes ligesom en rive til at tildække udsæden ved svediebrug, d. v. s. ved skov- el. kratafbrænding for at dyrke jorden (nr. 54).

Fæste, fæstegård. Godsejere bortfæstede gårde eller huse til fæste-bønderne, der da sad som en slags lejere mod vedligeholdelse og fast årlig ydelse, delvis i form af arbejde på herregården (hoveri).

Gåsebænk, en som kiste lukket bænk i stuen med skydelemme i forsiden foran smårum til rugende gæs.

Gadeporten, den port, der fører ud til gaden eller vejen, modsat tofteporten^o imod markerne.

Gangstol, gangvogn, hvori småbørn stod for at være sikkert anbragt og lære at gå, indesluttet under armhøjde i et rundt hul eller en ring. Forskellige former som vogn, bænk med forskydelig plade på sædets plads eller ring, drejelig om en stang fra gulv til loft. (bl. a. nr. 7 og 55).

Glødefad af messingblik med hank. Til gløder, som man tog med en tang for at tænde pipe dermed (bl. a. nr. 1).

Gnidesten af mørkt glas, til at glatte linned med. Lå ofte på kakkellovnen og kunde bruges til at varme hænderne med. Af rund sammentrykt form.

Goderådsjern med relieffer, der giver de tynde, sprøde kager, som bages deri, forsk. ornamentter (bl. a. nr. 7). Modsat vaffeljern^o.

Grisenet til at spænde over en vogn, for at grisene ikke skulde springe af (nr. 7).

Grundmur, d. v. s. den rene murstensmur i modsætning til bindingsværksmuren^o, anvendtes allerede fra anden halvdel af 1100-tallet i en del monumentale bygninger, men i bøndergårde først langt senere, tidligst i Sydvestslesvig ind i 1600-tallet. Herfra bredte g. sig langsomt nordpå men nåede først op i Sydvestjylland efter år 1800. Andetsteds i landet er g. sjældent anvendt i ældre bøndergårde (nr. 2 og 41). G. af kampesten er sjældent og først ind i 1800-tallet anvendt i bønderbygninger (nr. 43).

Gulvsand anvendtes til at strø på lergulve og skurede bræddegulve (nr. 63).

Gærkrans, sammensat af små, udskårne træled; herpå samledes gæren til tørring og opbevaring til næste ølbrygning (nr. 71). I primitivere form blot en krans af kviste eller vidier.

Håndkværn blev i senere tid især brugt til malt til ølbrygning, mere undtagelsesvis til kornmaling, da stenene var for lette og roteringen for langsom til at male fint mel (bl. a. nr. 63).

Halmbrikker, flade runde, bundet som halmløb^o; bl. a. anvendt som tallerkener og til pandekager (nr. 42 og 61).

Halmløb, løb. Kurv eller anden beholder, tilvirket af halm. Langhalm formes til runde vulster eller bånd ved at presses igennem en ring eller et horn, og disse vulster syes sammen med flækkede vidier eller lignende. Kunde formes med gennembrudte borter. Brugt til opbevaring af gryn, humle, korn og mel og til mange andre formål. Også som bakker eller ret store genstande, f. eks. vugger og lænestole (bl. a. nr. 1, 42 og 61).

Halmsimer, snoede bånd af halm, som mændene tilvirkede som aftenarbejde. Anvendtes i stor udstrækning bl. a. til fletning af stolesæder, syning af stråtage m. m. I senere tid fik enkelte folk maskiner til fremstillingen af h. med salg for øje (nr. 42).

Halmtyv, fork af en lige gren, der er vokset med en sule^o el. togrenet gaffel for enden (nr. 63).

Halvdør er delt vandret i en øvre og nedre halvdel, således at den øvre del kan åbnes som en lem (bl. a. nr. 4, 63 og 67).

Hanebånd, **hanebjælke**, vandret tømmerstykke, der i taget forbinde hvert par spær^o. Findes ikke i sulebygninger^o.

Harestol, lille lav bænk eller træklods med en lille boltformet jernbolt, hvorpå leer hares, d. v. s. skærpes ved at blive banket med den smalle jernkam, pennen, af en hammer (bl. a. nr. 7).

Haspe, **garnhaspe**, **stræntetræ** med lodretsiddende indretning til opvinding af garn eller tråd fra rokkens ten efter spindingen. Tenen anbragtes først i en lille tenstol eller tenhest (nr. 68), der kunne sidde på haspens fod (bl. a. nr. 1).

Hemmerpind, **hemmerkrog**, en tynd, frisk pind eller kvist med en lille tilspidset sidegren for enden. Over sidegrenen er kvisten ved indskæring svækket i den ene side. Et pottemagerredskab, som brugtes til at sætte punkterede linier som ornamentter med. Når spidsen sattes mod den roterende lergenstand på drejeskiven, lavede den en bort af små prikker i det ydre overtræk, begitningen, således at prikkerne efter brændingen stod mørke på lys bund. Kunde også laves af en fuglefjer med en lille tværpind (nr. 43).

Herberg, rum eller selvstændig bygning, der ikke har ildsted, f. eks. karlekammer (nr. 71), kvindernes arbejdsrum med væven eller forskellige oplagsrum (nr. 54 og 55).

Hilde, se klampe^o.

Himmelseng, seng med høje hjørnestolper, stolpeseng, eller høje paneler ved hoved- og fodenderne, der bærer en overdækning, himmel, hvorfra sengeomhæng til at trække for hænger ned. Undertiden er omhængene blot ophængt på en gesimsliste fortil under loftet, omhængssenge. Andre varianter er topsengen overdækket med tagformet panelværk (nr. 71), skaksengen med skråtsiddende himmel og den helt indelukkede skabsseng med fløjddøre. Jfr. alkover^o. Sengene var ofte brede for at give plads

til flere sovende, og påfaldende korte, idet man redte med højt hovedleje. H. hørte i visse egne til en piges udstyr.

Huggehus, et mindre værkstedsrum, hvor hjemmelavede redskaber m. m., sædvanligvis af træ, forarbejdedes. Her fandtes oftest huggeblok, snittestol^o og eventuelt høvlebænk.

Humle, humlegård. I ældre tid var øllet hjemmebrygget, og man dyrkede selv humlen dertil. I middelalderen blev det af regeringen påbudt bønderne at anlægge humlekuler, d. v. s. særligt gødede, ophøjede bede til h. Før grantræer blev indplantet i Danmark, var det ofte svært at skaffe de høje, lige humlestager. Man brugte ofte at lade humlen slynge sig op ad snoede halm-bånd, der blev spændt i en kres fra jorden op til et stjerneformet træstel, der holdtes oppe af en enkelt midtstok. På Fyn holdt humleavl en og ølbrygningen sig særligt længe, og man havde her en ret udstrakt humledyrkning, således at man kunde sælge h. til andre landsdele (nr. 67 og 71).

Højremskonstruktion, bindingsværksform^o med sideskibe. Hvad i almindelige bygninger vilde være de tagbærende ydervægge, er i h. en række stolper (højremsstolperne), hvorudover taget fortsætter ned til lavere ydervægge, således at der ved hver langside dannes et smalt sideskib eller udskud^o, som enten kan stå åbent imod midtrummet eller anvendes som alkover^o eller afdelte smårum (nr. 1 og varieret form i nr. 4). Ved h. er bjælkerne tappet gennem stolperne^o, og på langs over disse hviler højremmen, hvorpå tagspærene står. Se tegning ved nr. 1.

Høkrug, høpig, kort jernspyd med modhage, hvormed man trak hø ud af en høstak.

Hørbehandling. Man dyrkede hør, hvoraf der tilvirkedes linned. Når hørren var høstet på marken, blev frøkapslerne først revet af på en hørrive. Hørren blev derefter behandlet med vand, rødet, og derpå ved kunstig varme i en hørgrav el. hørøvn. For at få de trægtige, nu sprøde, dele af stænglerne bort, knækkedes de så i en hørbryde (bl. a. nr. 63). I ældre tid anvendtes i stedet for bryde en kølleformet klub (nr. 54). Derefter blev en håndfuld stængler lagt over overkanten af en skættefod el. en stoleryg og de udstikkende ender slået med en sabelformet skættehånd, således at de brudte, trægtige dele blev slået af (bl. a. nr. 55 og 68). De tilbageværende lange, bløde hørtaver kæmmedes derefter igennem en hegle (bl. a. nr. 42) og kunde derpå spindes til tråd eller garn på en rok.

Ildkike, lukket transportabel beholder til gløder. Ofte en gennemhullet kasse af messingblik eller af træ med indsat lerkar til gløderne, sjældnere helt af ler som en lille hvælvet ovn. — Almindelig var anvendelsen af malmstøbte gryder på tre ben eller lergryder, såk. ildgryder. Anvendtes især som fodvarmer (nr. 4).

Issko, træsandaler med pigge til at gå på isen med, f. eks. ved fiskeri (nr. 41).

Jydepotter, gryder, pottes eller andre beholdere m. m. af uglaseret sort eller gråligt ler, udført som bierhverv på landet af kvinder, især i Vardeegnen, Skive- eller Randerseggen. J. formedes uden drejeskive ved udboring og formning med hånden, idet udbugede partier bankedes ud. Tættnedes ved røgbehandling og brændtes ved tørveild under åben himmel. Forhandlede over hele landet; betydelig eksport (bl. a. nr. 61, hvor også bilæggerovn af j., samt nr. 1).

Kakler af brændt ler, firesidede, plane eller konkave med en karm eller ramme langs bagsidens kant til indmuring. Ler- eller fajencekakkelovne opbyggedes af k. Fremkom i senere middelalder og blev i 1500-tallet udstyret med relieffornamenter og glaseret. Blev senere delvis fortrængt af jernkakkelovne. I en del bondehjem fandtes dog primitive bilæggerovne af jydepottekakler endnu ind i 1800-tallet (nr. 61). Ordet k. bliver nu fejlagtigt anvendt som betegnelse for fajencefliser“.

Kålgård, ældre betegnelse for (køkken)have, fordi man ikke dyrkede stort andet end kål (nr. 7).

Kanderæk, **kandeskab**, **kandebænk** til opstilling af fade ligesom tallerkenræk, med bredere hylde for neden eller underskab til kander m. m., der også tjente til pynt i stuen.

Karhusetøj, groft sort, sjældnere rødligt uglaseret lertøj, tilvirket som bierhverv af kvinder i landsbyen Karhuse, nu Kelstrupskov vest for Odense. Opbygget af runde lerstrimler over flad bund. Har lighed med jydepotter°, men er altså fremstillet ved anden teknik (nr. 68, 70 og 71).

Karstol, **karfod**, til at sætte kar eller baljer på (bl. a. nr. 63).

Kartoffelrivejern, brugt ved tillavning af kartoffelmel (nr. 54).

Karvesnit, form for ornamentskæring i træ, hvorved ornamenterne dannes af kileformede nedskæringer med v-formet tværsnit, især i geometriske mønstre. Anvendtes meget i husflid til udsmykning af mindre genstande, mangletræer° og banketærskler° (bl. a. nr. 1 og 71), skrin (nr. 41) m. m.

Kedelskede, kedelkrog af jern til ophængning af kogekar på et åbent ildsted. Indrettet til at indstille i højden (f. eks. nr. 62).

Kellinghusen-fajence fremstillede i den holstenske flække Kellinghusen, hvor i tiden mel. 1763 og 1860 seks forskellige fajencefabriker^o var i arbejde. Fremstillede, især før 1800, også finere varer, men bedst kendt i Danmark er de senere tallerkener, fade m.m., der ofte er dekoreret med brogede blomster på gul bund. Disse senere fajencer er som regel usignede, medens de ældre arbejder kan have signaturen K. eller K.H. Fajencefliser^o fabrikeredes også.

Klampe, klæp, hilde, åg, indretning, der hindrer løsgående kreaturer i at løbe bort eller bryde gennem hegn; ofte en ramme om halsen (nr. 41).

Klædestodder, knager til ophængning af tøj, især til tørring ved ovnen (nr. 4).

Knevelstokke, knyttestokke eller **slyngestokke** til at lave kantebånd og lignende med. Over den tynde del af hver stok er viklet garn, hvis ender bindes til en krog i loftet. Garnet slynges da sammen ved hjælp af de nedhængende stokke (bl. a. nr. 61).

Knivbræt til at holde knive blanke ved strygning. F. n. rum til sand, i nyere tid smergelpulver, der blev strøet på brættet (nr. 73).

Knudetømring, byggemåde for bjælkehuse, fortrinsvis af nåletræstammer. Væggene af over hinanden lagte, svære tømmerstokke, der i bygningshjørnerne springer lidt frem og her krydses og er forsænket i hinanden ved såkaldt (svensk) knuthugning. Da gavlvæggene binder langvæggene sammen, kan bjælker undværes (stuehuset i 54 samt nr. 56 og 57).

Knægt. På bindingsværksbygninger^o, hvis øvre gavlparti krager^o ud, eller hvis øvre etage springer frem, understøttes fremspringet ofte af en k. el. en bærende konsol på hver stolpe^o. Svarer til grundmurede bygnings kragsten. K. var ofte profilerede.

Korshus, en fremspringende kort tilbygning med tag vinkelret på en bygnings langside (nr. 63 og 71).

Krage, flæskeblok, ophængt svær stok med rundtsiddende knager til at hænge pølser, flæsk og lignende til rygning på eller til ophængning f. eks. på loftet (nr. 71). Kunde også være en lang **røgestok**, der nedefra ragede op i skorstenen og f. o. havde korte sidegrene som knager.

Krage ud, springe frem, f. eks. om fremspringende overgavle el. øvre etager.

Kragtræer, mønningstræer, tagryttere, vartræer, i vinkel sammen-naglede træstykker, der rider over tagryggen for at fastholde mønningens° halm eller tang.

Kratte, trærive med få, ret lange tænder. Anvendtes til at rive neg sammen med, når der høstedes med le.

Krudthorn til at opbevare krudt i, der brugtes til forladebøsser. Hertil hørte krudtmål og hagpung, en skindpung til haglene el. kuglerne (bl. a. nr. 71).

Kubestol, knobstol, stol tildannet af ét stykke af en svær træstamme, der over sædet kun har beholdt træ til ryg- og sidelæn (nr. 71). Kunde også laves af en tønde og efterlignes i halmlob°.

Kærne, stavkærne, stampekærne, hvori fløde kærnes til smør og kærnemælk, idet den lodrette kærnestage med en gennemhullet tværskive eller et kors (plaskeren) f. n. føres op og ned i den spandformede træbeholder. Stagen passerer gennem et hul i beholderens låg og lige derover igennem en lille løs trækkegle, kærneringen, kringelen eller kærnehornet, der hindrer indholdet i at sprøjte op (bl. a. 63). Senere opstod andre former, svingkærnen (nr. 55) og vuggekærnen (nr. 42).

Lampet, lysepibe på væggen anbragt foran en blank plade, der forstærkede lyset. Oftest af messingblik med drevne ornamentier (nr. 4).

Langbord og langbænk dannede sammen med bordendebænken° en spisekrog, der ofte afgav stuens eneste faste siddepladser. Bænkene var oftest vægfaste undertiden med rum under f. eks. til høns eller gæs eller til opbevaring af forskellige sager. Langbænken stod under vinduerne og bordendebænken° i vinkel dermed på tværvæggen. Bordet var solidt og kunde ofte være meget langt med drejede stolpeben eller bærende, udsavede endeplanker med vandret stiver imellem. Havde ofte en lav kasse eller ramme forneden til at sætte benene på fra de kolde lergulve. En særlig gammel form var kistebordet med skab under (nr. 4 og 71). Ved l. havde man faste pladser under måltiderne. Gårdmanden sad altid for bordenden, karlene eller voksne børn efter rang og alder på langbænken, medens kvinderne, der sørgede for maden, enten stod op eller sad på en skammel eller bænk uden ryg ved indersiden af bordet (nr. 1 og 7). I husmandshjem uden folkehold savnes langbænk (nr. 67, 68 og 73). Denne bordopstilling ved stuens lyseste plads ved vinduerne blev almindelig, hvor vinduer i ydervæggen og vinduesglas kom i brug i bøndergårde, i visse egne allerede i 1500- og 1600-tallet. Tid-

ligere, da lyset kom fra et tagvindue eller røgåbning i taget, stod l. langs tværvæggen (nr. 54 samt overgangsform i nr. 55).

Langhalmrive til at anbringe ud fra en væg. Langhalmene til stråtagene blev kæmmet igennem de opstående tænder (bl. a. nr. 62).

Lejle til at have øl eller vand med i under arbejdet. Af sammentrykt tøndeform med lille pladefremspring med to huller foroven, det ene til at drikke af, det andet for at give luften adgang (bl. a. nr. 68).

Lerklining, klinevægge. I partier mellem bindingsværkets^o tømmer er indsat lodrette stokke, hvorimellem er flettet vandrette ris eller kviste. Herpå klaskes og glattes fra begge sider æltet, sandblandet ler, der til slut overstryges med en lervælling og kalkes. (I østlængen af nr. 63 og nr. 68 ses på en indre tværvæg ufuldført parti af risfletningen med l.). I nogle egne klinedes kun på særligt tætsiddende stokke med eller uden indflettede halmbånd (prøve i sydvesthjørnet af nr. 42). L. er anvendt i gl. bindingsværk^o og allerede i primitive hytter i stenalderen.

Lerkniv med buet blad og håndtag i hver ende. Brugtes af pottemagere til at skære ler ud af den som stok eller bæk opsatte lerbeholdning (nr. 43).

Lersten, lufttørrede, ubrændte mursten, der som regel tilvirkedes hjemme; formedes i trærammer (bl. a. nr. 73).

Leypur, på Færøerne, tremmekasse til at bære bl. a. tørv hjem i. Bæres på ryggen ved hjælp af et uldbånd om panden (nr. 6).

Lo, tærskelo, det rum ved laden, hvor kornet tærskedes. Ved stalden lå en særlig foderlo, hvorfra fodringen foregik.

Lokkefugl. Kunstig fugl benyttet af jægere til at lokke fuglevildtet, især svømmefugle, til med. På Læsø brugtes lokkesvane (nr. 8). Kunde også være levende fugle, der afrettedes eller tæmmedes.

Lude eller **lyde**, se udskud^o.

Lundstikke, split af jern, der holder hjulet inde på vognakslen. L. har foroven en buet plade for at hindre jord og snavs ovenfra i at falde ned ved lejet. (Lundstikvogn i nr. 42, 63 og 71).

Lyngle til afhugning af lyng, der bl. a. benyttedes til brændsel og tækkemateriale. Har dels form som en svær, kort le (nr. 7), dels som en bred hakke.

Lyre, Færøerne: **ljore**, røghul i taget over åbent ildsted uden skorsten^o (nr. 1, jvfr. nr. 4, hvor røghullet sidder i gavlen, ikke

over ildstedet). Da lyren fra gammel tid foruden døren tillige var stuens eneste lysåbning, vedblev man en tid efter skorstenens^o fremkomst vanemæssigt at indrette lysåbning, med dække af glas eller hinde, i taget (nr. 6 og 54). Stuen^o kunde da ikke forsynes med loft, før vinduer i ydervæggene indførtes (overgangsform nr. 55). Ved en mellemform er ildstedet i køkkenet indtil loftshøjde indesluttet af tre vægge, men disse fortsætter ikke op som skorsten, idet røgen trækker frit op på loftet og ud gennem en lyre (nordlængens ildsted i nr. 8).

Lysebord, støbebord. Til støbning af tællelys under lidt større forhold havde man et rundt bord med drejelig skive, under hvis yderkant var ophængt runde træbrikker med håndtag opadtil og kroge til nedhængende lysevæger på undersiden. Een for een blev brikkerne aftaget og vægerne dypet i den smeltede tælle og hængt tilbage til tørring på bordet, idet processen blev gentaget, til lysene var tykke nok (nr. 42).

Lyseform, egentlige en lysestøbegryde, en oval eller aflang beholder af ler el. udhulet træ til at støbe tællelys i. Fyldtes med varmt-flydende tælle oven på varmt vand. Heri dypedes lysevægerne, der hang ned fra en kort stok, lysespiddet, gentagne gange med mellemliggende tørringer, indtil de var tykke nok. (Bl. a. nr. 68). De finere formelys formedes i runde blikforme (nr. 42).

Lyseklemme fastholder, i modsætning til lysestagen med pibe, lyset i en klemmeindretning (bl. a. nr. 1).

Læsetræ, lang svær stang, der lægges oven på et høstlæs for at fastholde dette. Fastspændtes i hver ende med reb ned til vognen.

Madfjæl, madbrikke, fiskebræt, skagle, disk, tyndt bræt eller træplade i lighed med et smørebræt. Benyttedes som flad tallerken ikke mindst til sild, der var almindelig kost. Kunde være så lang, at den på bordet rakte til flere spisende, langskagle (bl. a. nr. 1). Desuden fandtes kvadratiske brikker samt runde, hvilke sidste dannede jævn overgang til drejede trætallerkener med profileret kant (bl. a. nr. 55). I ældre tid brugtes også brødskiver som tallerkener.

Malerhorn, begittehorn, et kohorn med et stykke af en fjerpen i spidsen (nr. 43). Benyttedes af pottemagere til at male ornamenter med. Undertiden var m. af brændt ler.

Malkekrans, bærekran, blødt udstoppet, beklædt med broget tøj. Lå under den tunge malkespand, når kvinderne bar den på hovedet (nr. 71).

Malkespand, malkebøtte, spand, som regel smallere opadtil, med bøjlehank, sædvanligvis af bødkerarbejde, til at malke i. Havde ofte indvendig f. o. en indspringende karm el. kant, der hindrede mælken i at sprøjte under transporten, og som fastholdt låget. I m. kunde man lægge en rund, til tider ornamenteret, træflyder, slumpebræt el. mælkebræt, for at hindre mælken i at skvulpe op. M. blev af kvinderne båret på hovedet på en malkekrans^o el. i et åg^o over skuldrene.

Malkkølle, ildsted til tørring og rygning af malt (fugtet, spiret byg) til ølbrygning, idet malten henlagdes på vidieflettede eller gennemhullede flager, hvorigenennem røgen trak op. Hvor m. var indbygget i en åben skorsten^o, lå flagerne oppe i denne, og under anvendelsen lukkedes skorstensåbningen mod bryggerset^o til med en lem (nr. 71). Undertiden fandtes m. i særlige fritliggende småhuse. Under mindre forhold tørredes malten på en bakke på kakkellovnen (nr. 1).

Mangletræ, manglefjæl, bræt til at rulle tøj med. Tøjet rullede om en rund manglestok, som rullede på et bord ved hjælp af m. med stødende bevægelser med hånden. De ældste m. har bøjlehåndtag, men fra 1700-tallet blev hestehåndtag almindelige. I Vestslesvig forekommer en frisisk form uden håndtag. M. er ofte smykket med udskæringer, især i karvesnit^o og har ofte kvindenavnetræk og årstal. Var meget anvendt som kærestegaver (bl. a. nr. 1, 4 og 71).

Merlespir, stor pren til splejsning af tovværk (nr. 2). Med spidsen åbnede man snonerne i tovværk, der skulde splejse sammen.

Mostperse til udpresning af frugtsaft til most. Den ældre form var et ret stort stativ af aflang kasseform med en tremmebeholder i den ene ende. Heri lagdes i en sæk de i forvejen med støder knuste æbler el. pærer. Et stempel blev tvunget ned derover ved hjælp af en træstang, der havde et reb ned til et spil el. en vinde i stativets modsatte ende (nr. 71).

Murstensform til hjemmelavede lersten^o (bl. a. nr. 73).

Mælkefade, sibøtter, flade, runde fade af ler eller bødkerarbejde, senere undertiden af blik. Heri anbragtes mælken for at sætte fløde, der skummedes af. M. stod på hylder ved loftsbjælkerne i bryggerset^o, om vinteren i den varme stue^o (bl. a. nr. 63). Enkelte gårde havde særligt mælkekammer eller mælkeskab (nr. 41).

Mønning, stråtagets afslutning foroven i tagryggen. Ofte er mønnet med et lag halm eller tang, fastholdt ved over tagryggen hæn-

gende kragtræer°, sjældent ved ombøjede og ved enderne fastbundne kæppe. I nogle egne, især i Vestjylland, mønnes med græstørv.

Natstol, transportabel armstol med rundt hul i sædet, hvorunder en natpotte el. et bækken kunde anbringes.

Not, en lille el. forsænkning f. eks. i kanten af et bræt, hvori en tilsvarende fremspringende fjer i brættet ved siden af passede ind.

Oktant el. **sekskant** til måling af vinkler mellem fjerne genstande, anvendt til søs til måling af himmellegemernes højde over horisonten (nr. 2 og 41).

Osteform, hvori ostemassen fyldes og sættes under pres, således at vallen løber fra gennem formens åbninger. O. er firsidede træforme, eventuelt med reliefformer i bunden (nr. 54), eller runde lerforme med bundhuller. Mellem ostemassen og formen lægges ostelærred.

Ostepresse med et eller flere stempler til presning af ostemassen i osteformene° (nr. 42 og 63).

Overstue, se storstue°.

Ovsbord, **voksbord**, **hældfag**, **sugfjæl**, det smalle rum imellem tagremmen° eller husvæggens overkant og taget. Udfyldtes på stuehuse ved lerklining (nr. 42), brædder, ler- eller mursten, ved udhuse° med halmknipper.

Pandetræ, se skorstenshammer°.

Parykæske, **hueæske**, stor oval spånæske med brogede ornamentter, oprindeligt til parykker men brugt af bønderne til sysager, huetøj og lignende. Indførtes fra Tyskland.

Peberkværn til at støde eller male krydderier i, enten formet som en klods med hul i til at spænde på en bordkant (bl. a. nr. 71) eller i bæger- eller vaseform (nr. 42), i begge tilfælde med tilhørende støder.

Pisel, **Pesel**, se storstue°.

Plantebed, en indhegnet plet, hvor en enkelt gård eller landsbyen i fællesskab udsåede urter, især kål, til senere udplantning (nr. 63).

Plejl til at tærsk korn med. Består af skaft og kortere slagel, sammenledet for oven ved en rem af læder el. åleskind. Med slagelen bearbejdes det på logulvet udsprede korn, således at kærnerne skilles fra halmen. Nu afløst af tærskværker og kun benyttet til tærskning af langhalm til stråtage (nr. 63).

Porcellæn består af helt hvidbrændt ler med en glasklar glasur. Fremstilledes oprindeligt kun i Kina, det såkaldte ostindiske porcellæn, der i 1700-tallet indførtes til Danmark i stort omfang. Siden 1709 tilvirket i Europa. Den kgl. Porcellænsfabrik oprettedes 1775. P. forekommer kun sjældent i ældre bondehjem og da især ostindisk p.

Porthammer, se dørhammer°.

Pottemagerarbejde er formet, som regel ved opdrejning, af ler, der efter brændingen er rødligt eller gulligt. Glaseret p. er overtrukket med en gennemsigtig blyglasur. Malede ornamenter påførtes med malerhorn°, sjældnere med pensel. Da lerets farve ses gennem glasuren, har lyst el. hvidt p. en begitning, d. v. s. et overtræk af hvidt pibeler under glasuren. Ornamenter kan også rides gennem dette overtræk og står da mørkere på lys grund. Desuden kan også selve blyglasuren farves men forbliver mere el. mindre gennemsigtig. Uglaseret p. er utæt ligesom urtepotter. Brændingen foretages i ovn (nr. 43). Særlige arter af p. er jydepotter° og karhusetøj°.

Pyramide, perami, tablet, amagerhylde, tresidet hængehylde til opstilling af nips (bl. a. nr. 4). Kaldtes også dragkistehylder, når de var stillet ovenpå en dragkiste°.

Pølsehorn, udsavede ringe af kohorn, anvendt til at spile tarme ud, når de fyldtes med pølsemasse (bl. a. nr. 42).

Rafter, raftetag, ældre og mere primitiv tagkonstruktion (end spærtag°), hvorved taget ligger på skrånstillede rafter eller stokke fra ydervæggene op til den vandrette ås° under tagryggen og undertiden understøttes halvvejs oppe af sideåse. Der findes overgangsformer mellem rafte- og spærtag° (nr. 55).

Reblægning, rebslagning, foretoges ikke blot af professionelle rebslagere, men landbefolkningen tilvirkede selv reb til eget brug af blå, hamp el. dyrehår m. m. Trådene blev først tvundet eller snoet til snore på en snovinde° og derefter atter sammensnoet til reb, hvorved man kunde hjælpe sig med et gammelt vognhjul, en rebvogn el. flere redskaber.

Risgærder var i ældre tid i udstrakt brug bl. a. imellem de dyrkede agre og de uopdyrkede heder eller overdrev samt græsmarken, hvor kreaturerne gik løse. Der var strenge bestemmelser om, at hver gård skulde holde sit gærdestykke i orden indtil høsten. Derefter blev »ævret opgivet« og gærderne åbnede, så kreaturerne nu også kunde græsse på stubjorden. Hvor veje passerede,

var der led. Til r. medgik store mængder gærdsel, d. v. s. grene og buske, således at skovopvæksten led derunder, hvorfor man efter udskiftningen^o mere gik over til jord- og stendiger^o eller levende hegn, der selv ydede grene til brændsel og risfletning. R. var enten flettede af vandrette grene om nedrammede staver (således som det ses inden for Museets hovedindgang og ved nr. 71 til 74) eller bestod blot af ris og grene, der pakkedes imellem to rækker nedrammede staver (ses syd for nr. 4). Disse sidstnævnte r. kunde være meget brede. Hvis r. stod ovenpå jorddiger, kaldtes de halvgærder og var da lavere end på flad mark. — R. kunde holde i ca. tre år og anvendtes derefter til brændsel.

Rokkehoved, fastholdt hør, der lidt efter lidt blev trukket ud under spindingen. Anbragtes øverst på rokken (bl. a. nr. 54). Udenom kunde sidde et smukt dekoreret »rokkebreve« af papir eller voks-dug, som holdt sammen på hørren.

Rostegreb blev lagt ved aftapningshullet i bryggerkarret, for at den halm, hvorigennem øllet siedes, ikke skulde tilstoppe hullet (nr. 71). Som regel lavet af en kasseret trægreb.

Røgovn, overhjulvet ovn, der udmunder direkte i rummet uden skorsten^o.

Saltekar, **saltold**, til nedsaltning af flæsk m. m. udhulet af en træstamme (bl. a. nr. 68). Mindre s. kunde være samlet af staver som bødkerarbejde.

Segl var allerede i 1700-tallet i de fleste egne afløst af le ved kornhøst, men brugtes senere til høst af raps, hvoraf man udvandt olie (bl. a. nr. 41).

Sengebånd med håndtag, ophængt over sengen, for at svage folk lettere kunde rejse sig.

Sennepskugle af jern eller sten, der sættes i roterende bevægelse i et fad, hvori sennep males (bl. a. nr. 55).

Sennepskværn^o til at male sennep på, formet som en lille håndkværn^o med håndsving (bl. a. nr. 42).

Silad, spinkel træramme, der holder en si oppe over et fad (bl. a. nr. 63).

Simestol, stol med sæde, der er flettet af halmsimer^o el. halmbånd.

Skorsten, åben, en forneden vid og i ene side åben skorsten, i hvis bund madlavningen foregik på en opmuret bænk, der enten udfyldte hele skorstenen (f. eks. nr. 2, 42, 67, 68 og 71) eller blot dannede en afsats i dens ene side (f. eks. nr. 61, 62 og 63). I sidste

tilfælde stod konen eller pigen ved madlavningen inde i selve skorstenen. Ilden optændtes frit oven på arnebænken, og kogerkar ophængtes i jernkroge (kedelskeder^o) eller stod på trefødder af jern. Først sent i 1800-tallet indrettedes forsænkede fyrsteder i arnebænken og endnu senere indførtes jernkomfurer. Særlige former for å. s. danner den hallandske spisel med udkragende røgfang (nr. 54). Til å. s. kunde slutte sig forskellige ildsteder, hvori der fyredes gennem åbninger i skorstensmurene: bilæggerovn^o, bagerovn^o, grue- eller bryggerkedel^o samt maltkølle^o (nr. 71). De store å. s. i bryggerser^o er undertiden uden arnebænk.

Skorstenshammer, pandetræ, det stykke tømmer, der ligger over åbningen i en åben skorsten^o. Ofte forsynet med indskrifter, især ejerbogstaver og opførelsesår (bl. a. nr. 42 og 63).

Skotrok, håndrok, hvis hjul drejes med hånden (modsat alm. rok eller træderok). S. består af en vandret bænk, hvorpå svinghjulet står ved ene, tenen ved modsatte ende. Især brugt til uldspindning på Færøerne (nr. 6). Betegnelsen s. er dog i nyere tid gået over til at betyde opstanderrok.

Skyne, på gavle, åbent tagfremspring, hvorunder redskaber kan anbringes i læ for regn (nr. 73).

Skæretråd, hos pottemagere en metaltråd, hvormed bl. a. en færdigdrejet blød lergenstand nedadtil skæres fri af drejeskiven (nr. 43).

Slagbænk, bænk med sæde til at klappe op og derunder et skuffeudtræk, hvori sengeleje kan opredes.

Slagseng, seng til at slå ud, indbygget i væggen eller i et som attrapudformet møbel, f. eks. dragkiste eller skab (nr. 42). Eller udtrækseng, der gøres bredere ved skuffeliggnende udtræk lige som en slagbænk (nr. 71).

Slagtebænk, lav, bred, aflang bænk, hvorpå mindre slagtedyrs parteredes. Blev også brugt som tostol^o el. bankeskammel.

Slagetræ, hængetræ, et buet stykke træ, hvori man ophængte svin o. a., der var under slagting (bl. a. nr. 55).

Snitstol, sniteskammel, tælgebænk, klemme til at fastholde træsko, træredskaber m. m. under forarbejdelsen i huggehuset^o, anbragt for enden af en kort bænk, således at den siddende med foden kan presse klemmen sammen (bl. a. nr. 73).

Snovinde, håndtvinge, hånden, til at sno tråde sammen med til snor (bl. a. nr. 61).

Spidkageform til at bage stor, pyramideformet kage med på åbent ildsted. Dejgen påføres i lag, der bages efterhånden, medens spiddet drejes (nr. 55).

Spændhus, knæhus. Består blot af et på jorden stillet, sadelformet strå- el. lyngtag el. har i alt fald kun ganske lave vægge af græstørv eller lyng. Mest benyttet til redskabs- eller brændselshus ved hjemmet el. som afsides liggende fårehus el. fiskerbod (nr. 40).

Spær, sparrer, spænder, de tømmerstokke, der bærer taget, idet de fra ydervæggen løber skråt op og mødes i tagryggen. Anbringes parvis, forbundne ved hanebånd°. Uden på spærene sidder vandrette lægter, hvortil taget fæstes.

Stabelholder med fod som en lysestage og klemme foroven til at fastholde den antændte ende af en lang, tynd tælle- eller voksstabel, der er vundet om holderen (nr. 71).

Standstage, lysebuk, lysemor, lysekælling, høj stage til at stå på gulvet, ofte indstillelig i højden (bl. a. nr. 71).

Standur, ur i høj kasse, der står på gulvet; bl. a. bornholmerure.

Stavrekølle, stavrebunke, en trækølle med et vinkelformet hoved på skaft til at ramme risgærdernes° staver i jorden og banke risene sammen med. (Nr. 73).

Stavtræer, de to stykker træ, der ved forspand er symmetrisk anbragt på hver side af halsen foran trækdyrenes bringe, og hvortil hammelrebene, der trækker vognen, er fæstet.

Stegerist, fiskerist, tremmeformet rist på lave ben og med håndtag. Er til at riste fisk, pølser m. m. på over gløder på et åbent ildsted (nr. 70).

Stegeso, gåsegryde, en aflang eller oval stegegryde med låg, af ler, kobber el. — i senere tid — støbejern til at stege f. eks. en gås i. Kunde mere undtagelsesvis bruges til brødbagning (bl. a. nr. 4).

Stengods, almindeligvis kaldet stråfarvet fajence°, af hvidligtbrændt lertøj med gennemsigtig glasur, ofte med påtrykte, ikke malede, ornamenten og undertiden med relieffer. Kom på mode efter 1770 og blev senere meget almindelig. Importeredes især fra England, også med danske dekorationsmotiver, slotte o. lign.

Stengærder, stendiger, var ikke almindelige før udskiftningen°, men enkelte fandtes dog fra ældre tid ved herregårde, om skove el. f. eks. som kirkegårdshegn. 1695 kom en kongelig forordning om stengærders bygning. S. fik særlig betydning for skovenes

indfredning. Da landejendommene efter udskiftningen^o ca. 1800 fik samlede markarealer, og overdrevene opdyrkedes, tog bygningen af s. til, idet de mange oprykkede sten fra markerne kunde gøres nyttige til indhegning, og man samtidig sparede opvæksten for hugst til risgærder^o. — Man havde »dobbelte« s. med sten i begge sider og indre fyld af småsten el. jord, samt »enkelte« s., der var jorddiger med stensætning kun i den ene side. — Kniplingsgærder var tynde opstablinger, som man kunde kigge igennem (s. ved nr. 54, 67 og 71).

Stentøj, meget hårdtbrændte og derfor stærke og vandtætte lervarer, som regel med saltglasur og af gul, brun el. grå farve. Sidste undertiden med blå ornamenten el. relieffer (bl. a. krus i nr. 42). Importeredes allerede i middelalderen fra Rhinegnene især som krus og kander. Men i nyere tid mest som husholdningskar, krukker og dunke^o.

Stettinergods, en art billigere fajence^o, især fade og øreskåle^o med dekorationer bl. a. med grønne og sorte farver på hvid bund, medens undersiden står i lerets farve. Nordtysk arbejde, indført over Stettin; især almindeligt i de sydlige dele af landet.

Stikkeklomme til at fastholde en antændt, skråtsiddende fyrrestik, en harpiksholdig træspån, anvendt til belysning (nr. 54 og 55).

Stjærtotte, mindre lerpotte med tre ben og en skråt udstikkende rund stjærthank. Heri kunde mad el. drikke varmes.

Stolper i bindingsværk^o og bulhuse^o, de lodrette stykker tømmer, der i væggene løber helt op til taget og bærer dette på en vandret tagrem^o foroven.

Storstue, øverstestue, opstue, overstue, fredestue, sal, sønderjysk: **pisel**, en større i den ene gavl af stuehuset beliggende stue, der som regel ikke kunde opvarmes. Benyttedes kun ved gilder og gæstebud samt til opbevaring af tøj og linned. Møblerne er derfor mest kister og klædeskabe, ofte tillige en gæsteseng. For at beskytte mod tyveri fra det afsides liggende rum er der ofte jernstænger for vinduerne. Til daglig anvendtes s. ofte som en art pulterkammer for ubenyttede redskaber, og væven stod her, hvis der ikke var plads andetsteds (nr. 42). Rige gårde kunde have to s. (nr. 41 og 71). S. blev almindelig i alt fald efter udskiftningen^o og har undertiden afløst et mindre gavlkammer ved tilbygning (nr. 63).

Strippe, spandformet vandøse, hvis ene staver fortsætter op som et håndtag (nr. 71).

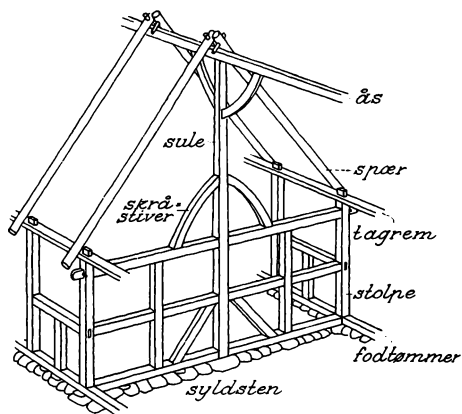
Studepude, stavpude, bøjleformet, af siv el. halm, anbragt om studens hals under stav^o el. seletræet, hvortil hammelrebene — hvori studen i et forspand trækker vognen — er fastgjort (nr. 7). Man havde også hestepuder for at lette trykket fra stavtræerne^o.

Stue, der kunde opvarmes, var daglig opholds- og spisestue, undertiden samtidigt køkken, for beboerne og i ældre tid tillige soveværelse, i det mindste for manden og konen samt deres småbørn. S. kan også betegne den mere eller mindre selvstændige bygning, der blot rummer opholdsstuen (nr. 54 og 55). Den gamle bondestue har fast møbleringsplan og mest vægfaste møbler. Før skorstenens^o indførelse, da lyset kun kom ind gennem lyren^o eller røgåbningen i taget, var langbænken^o med langbordet^o foran anbragt ved tværvæggen, og ordningen vedblev, så længe man kun havde tagvindue (nr. 54 og overgangsform i nr. 55). Efter indførelsen af skorsten, loft over stuen og glasvinduer i ydervæggen flyttedes bæk og bord til vinduesvæggen (f. eks. nr. 1, 7, 42, 63 og 71). På Røsnæs og Lolland-Falster samt i Skåne (nr. 55) bevarede dog den gl. møbelplacering. I stuen yderligere især seng eller alkove^o og madskab eller kanderæk^o.

Stølp, stylp, hvælvet skærm, sædvanligvis af messingblik, sjældnere af lertøj, til at sætte ind mod en skorstensvæg. Anvendtes oprindelig til at dække gløderne i de åbne skorstene^o om natten, senere oven på bilæggerovne^o til at holde mad varm under. Til åbne arnesteder uden skorsten anvendtes s. af gryde- eller klokkeform (nr. 4).

Sukkersaks, sukkertang til at knibe topsukker eller kandis i stykker med, enten formet som en løs tang (bl. a. nr. 70) eller med brede kæber til at spænde på en bordkant (nr. 41).

Sule, sulebygning. Et i gaffel- eller Y-form vokset stykke træ, bl. a. som en oventil gaffelformet stolpe^o, der i primitivt bindingsværk^o danner leje, hvori bjælken eller tagremmen hviler (bygning nr. 73 og boden ved nr. 63). I såkaldte sulebygninger bæres taget af en række højsuler på langs midt gennem bygningen, idet der på højsulerne hviler et langt, svært stykke tømmer, åsen^o, hvori spærene^o er ophængt foroven, medens deres nedre ende ligger løst ned over ydervæggene og ikke som ved bygninger med hanebånd^o står oven på disse (nr. 54 og 71). Undertiden er sulen tappet i åsen^o uden gaffel. S. er oftest af svært egetømmer, men hvor i mangel deraf anvendtes spinklere fyrretømmer, stabiliseredes konstruktionen ved i hvert andet fag at have to i Λ -form sammenløbende stritsuler (nr. 61). Tegning s. 70.

Sulekammer, det spisekammer, hvor sulet opbevares. Deri står saltkarret (nr. 2).

Svingkærne, se kærne°.

Svingstang til ophængning af kedler eller kogekar med hank over den åbne ild. Bestod af en lodret rundstang af smedejern med en vinkelret udløbende arm, der kunde drejes samt indstilles i højden (nr. 42, 67, 68 og 70).

Syldsten, fundamentsten under væggene af granit, lagt på række uden bindemiddel imellem. I bindingsværk° ligger fodremmen° eller syldræet herpå, men savnes i visse egne, således at væggene stolper rejser sig direkte fra s.

Syskrue, til at spænde ved bordkant. Med sypude til nåle og udspænding af sytøj (nr. 7).

Sædeløb, aflang eller bønneformet kurv el. kasse til at så korn af; op-hængt ved rem om skulderen. Ofte som halmløb°.

Sældeløb, stor flad rund kurv el. halmløb° til at sigte mel ned i på indlagt lærredsstykke. Hertil brugtes også lav kvadratisk træ-kasse.

Tagrem, det vandrette stykke tømmer, der ligger øverst på yder-væggen under taget.

Tavl, felterne mellem bindingsværksvæggene° tømmer udfyldt med lerklining°, soltørrede lersten eller mursten, sjældent (nr. 10) med andet materiale.

Tavsetop til at sno fiskeliner med (nr. 40).

- Tejne, tine**, madkurv af træspån, af oval eller aflang form med bøjlehank og snaplåg til at have mad med i på arbejde (bl. a. nr. 63).
- Teymaspjaldar**, på Færøerne, til at slå fiskeline med (nr. 6).
- Tobakskærer** med tilleddet kniv over bakke eller skuffe til at skære den tykke rulletobak med (bl. a. nr. 71).
- Tofteporten**, den port, der fører til toften eller markerne, modsat gadeporten°.
- Tostol, -bord, -bænk, -skammel**, enten en halvrund træplade el. en længere planke på ret høje ben, hvorpå vasketøjet ved skylningen bankedes med banketærskel°. Undertiden en fastliggende sten el. stenopbygning ved brønd el. vandsted: Tosten, tæskelsten el. bygesten.
- Tranlampe**, som regel af jernblik som trekantet skål til ophængning, ofte med en lidt større underskål, der dels opfangede dryp, dels kunde rumme gløder, der gjorde tranen mere letflydende. Vægen lå ud i ene hjørne (bl. a. nr. 1 og 4).
- Trefod** af smedejern, hvorpå gryder og pander anbragtes over den åbne ild på ildstedet. Trekantet form, de største dog ofte runde. T. kunde også have form af stegeriste° til fisk m. m. (I de fleste bygninger).
- Trefødder, napper**, små, af brændt ler, benyttes af pottemagerne til at sætte mellem glaserede genstande i brændovnen, således at kun tre små spidser danner berøringsflader og efterlader tre prikker i glasuren. T. kan også være dobbeltsidet (nr. 43).
- Trendebord, rendetræ**, i ældre form en stor træramme med udstående knager, hvorpå rendegarnet udspandtes, inden det sattes på væven. Garnet fik her den længde og bredde, der svarede til det stykke tøj, der skulde væves (nr. 61). En senere form af t. er **rendemøllen**, en stor sammenklappelig haspe° fra gulv til loft.
- Trendekasse, rendekiste**, aflang åben trækasse inddelt i smårum til garnnøgler, hvorfra garnet oprulledes på trendebordet°, idet hvert nøgles garn passerede igennem en lille jerntrådskrampe (nr. 61 og 71).
- Træbakke** med skrå, ofte gennembrudt kant, anvendtes almindeligt til at lægge børnetøj, bånd eller kniplinger til kvindehuer på og kaldtes da hue- el. korsklædebakker, sjældnere barselbakker. Brugtes dog i visse egne til service ved gilder, f. eks. på Fyn til smørrebrød, på Rømø til punchekopper og andetsteds til kaffe- eller tekopper. Havde derfor lokale betegnelser som: Punsbak, tebak, kaffebakke, brødbakke (bl. a. nr. 2).

Tvillinggård, en med en anden eller flere sammenbygget gård. Var inden udskiftningen^o ret almindelig i de tæt sammenbyggede landsbyer. Kunde også opstå ved en gårds deling mellem arvinger (nr. 55).

Tækkefad, låg til at lægge over maden, ofte af messingblik (nr. 41).

Tækkeskovi, af træ med riller el. huller og kort håndtag, hvormed rør el. tækkehalm opklappedes ved tækkearbejde. Til skotrender og andre svungne dele af taget var t. krum. Andre tækkeredskaber var den lange **tækkenål** af træ el. jern, hvormed taget blev syet fast til lægterne, og **tækkestolen**, et trætrin der ved hjælp af en lang jernhage kunde hænges uden på taget ved lægterne og danne trin for tækkemanden (bl. a. nr. 62).

Tængekniv, en stor kniv som en sabel, hvormed man beskar tagskæget på de svære tangtage på Læsø (nr. 8).

Udgangsøg, heste, der i gammel tid gik ude for at søge foder i overdrev og skove også om vinteren (nr. 55).

Udhuse, udlænger, lader, stalde o. s. v. i modsætning til stue- eller beboelseshuset.

Udskiftningen og udflytningen. Før landboreformerne i årtierne omkring 1800 lå gårde og huse tæt sammen i landsbyer, og kun den nærmeste del af byens jord var opdyrket, idet hver gård havde mange små lodder spredt i fællesmarkerne. Resten af byens jord var uopdyrket hede og overdrev med eller uden skov til fællesgræsning for kreaturerne. Efter landboreformerne opdyrkedes overdrevene, og en ny jordfordeling gav hver ejendom et samlet areal, hvortil gården måtte henflyttes.

Udskud, udsæt, skråkub, lydde, lude, smal lav tilbygning, hvorover taget løber ned (bl. a. nr. 1, 55, 62, 63 og 73).

Uldbehandling. Efter at fårene var klippet med en udsaks^o (bl. a. nr. 2), blandedes den vaskede uld og blev kartet imellem et par karter, d. v. s. plane træplader, hvis ene side dækkes af tætsiddende jerntrådspigge (bl. a. nr. 62). Herved ordnedes ulden, således at den dannede lette, cylindriske »tøjer«, der een for een kunde spindes til garn på rokken. Uldkæmning, se Uldkam^o.

Uldhæk, tøjekurv, aflang beholder, oftest med to rum til ukartet og kartet uld (tøjer el. drillinger); med skrå sider af træsprosser eller bundet som en halmkurv, halmløb^o (bl. a. nr. 41).

Uldkam anvendtes parvis til at kæmme uld med, hvorved man kunde udsortere og glatte den længste uld, således at garnet,

kamgarn, blev stærkere og finere end efter almindelig kartning. På Færøerne anvendtes u. til en forbehandling af særlig grov og filtret uld (nr. 6).

Uldsaks til at klippe fårene med (bl. a. nr. 2).

Uro, til at hænge under loftet, oftest forfærdiget af halm med lidt broget papir el. tøj, dannende en større vandret firkant, hvorfra flere mindre samt forskellige vedhæng og trekanter hænger ned. U. kunde også være fugle udskåret af træ med kirkens helligåndsdue som forbillede (nr. 4).

Urstativ, urofederal til indsætning af lommeur til opstilling eller op-hængning i stuen; af udskåret træ, undertiden glaseret ler (nr. 67).

Vaffeljern med relief, der giver de fede vaffer, som blev bagt deri, ternet overflade (bl. a. nr. 4). Modsat goderådsjern°.

Valkebræt, rillet bræt, hvorpå det færdigstrikkede uldtøj blev valket, d. v. s. gnedet efter dypning i varmt sæbevand. Herved blev uldtøjet tættere, mere filtet og stærkere (bl. a. nr. 73). Valkehæk til samme brug var en ramme med tværflettede, lige kviste (nr. 63).

Vandbræt, skyllefjæl, et langs en ydre husvæg anbragt skråtsiddende bræt, der ledede regnvandet bort fra de lerklinede lervægge. Ofte under vinduer el. gavle (nr. 62 og 63).

Varmebækken, sengevarmer, sædvanligvis af messing- eller kobberblik med låg og træskaft; til at skyde ind under dynerne fyldt med gløder i varm aske (bl.a. nr. 2).

Varmekurv, der hvælver sig over en beholder til gløder og varm aske, anvendtes som sengevarmere (nr. 67).

Vindepind, kort trind pind, hvis ene halvdel er glat og svagt afsmalende udefter og anvendtes til at vinde et garnnøgler om, medens den anden halvdel gerne er smykket med udskæringer el. drejet profilering. Kan være hul og indeholde raslekugler.

Vindovn, firsidet, i ældre tid sjældnere rund, kakkellov med indfyngslåge i stuen og aftræksrør til skorstenen i modsætning til bilæggerovnen°, der har indfyring og røgafræk gennem væggen. Den ældre type af v. havde kasseform og ofte en tromle af jernplade på kakkellovnsrøret som overheder (nr. 67). Senere blev pyramideovnene i to eller tre etager almindelige (nr. 42). Jernkakkellovne indførtes fra de norske jernværker og støbtes først i Danmark efter tabet af Norge i 1814, hvorefter nye former, bl. a. kokekakkellovne, opstod (nr. 62, 70 og 73).

Virkejern til at beskære hestens hove med. Fandtes i beslagsmedier (nr. 70).

Vognhaver, de to sidestykker, der sammen med for- og bagsmækken danner faddingen, d. v. s. siderne i vognkassen.

Vognskrin, kort lukket bæk med skrå ender, således at skrinet passer ind som sæde i en vogn. I oversiden el. sædet et låg, hvorunder ejeren på rejser opbevarede penge og værdisager (nr. 7 og 42).

Vogntrin, trappe af smedejern, ofte med ejerbogstaver og årstal. Var til at slå ud og hænge ned fra vogne (bl. a. nr. 4).

Vævespjæld, se båndvæv.

Ølkammer, spisekammer, hvor det hjemmebryggede øl opbevarede i tønder.

Øreskål, **ørekovsken**, **stobsfad**, rund skål af ler, fajence el. tin med et vandretsiddende øre i hver side. Sædvanligvis brugt til at drikke af. De større ø. kunde have en halvrand si ved inderranden. Bl. a. brugt til øllebrød (bl. a. nr. 4).

Øresprøjte, hvormed pottemagerne formede lerpølser til hanke og ører på lertøj. De formedes dog også med hånden (nr. 43).

Øverstestue, se storstue.

Fynsk bystævne og husmandshus fra Aarup, Fyn.

1. LYREHUS FRA AGGER, THY.
'Dagligstue.

2. SKIPPERHUS FRA FANØ.
Dagligstue. ↓

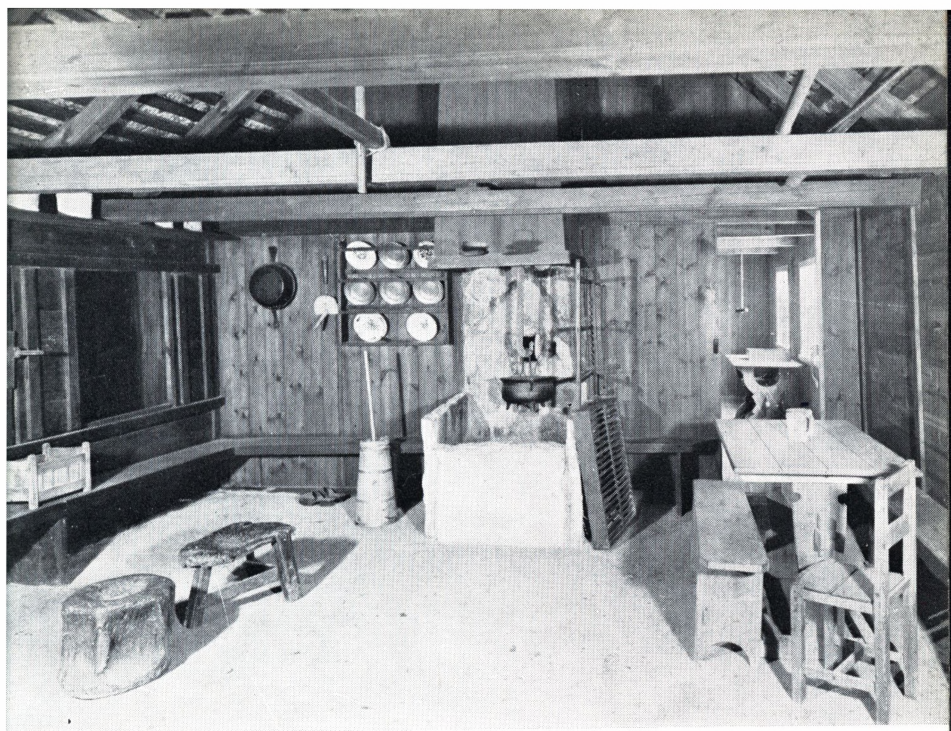

↑ Dile med ildsted.

4. GÅRD FRA OSTENFELD,
SYDVESTSLESVIG.

Pesel el. storstue. ↓

6. FÆRØHUS.

7. GÅRD FRA KARUP HEDE. ↓

↑ Køkken.

41. GÅRD FRA RØMØ.

Li'stue. ↓

↑ Stuehus.

54. GÅRD FRA HALLAND.

Dagligstue. ↓

↑ Stuehus.

63. GÅRD FRA PEBRINGE, SJÆLLAND.

Dagligstue.

0. SMEDIE FRA ØRBÆK, FYN.

71. GÅRD FRA LUNDAGER, FYN. ↓
Bryggers.

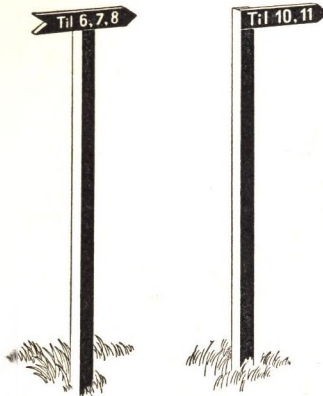
KORT
over museumsparken

Parken omfatter godt 16 ha. Hovedvejens længde er godt 2 km.

Har man ikke mindst 2 timer til rådighed, tilrådes det kun at aflægge besøg i de med * og ** i vejlederen mærkede bygninger. Haves kun en time til rådighed, tilrådes det kun at besøge de med ** mærkede. Det anbefales i hvert tilfælde at følge numrene i rækkefølge, jvfr. oversigtsplanen.

Kiosk og toiletter forefindes på centralpladsen mellem nr. 54 og 59.

Museets gæster bedes gøre sig bekendt med det i parken opslåede ordensreglement.

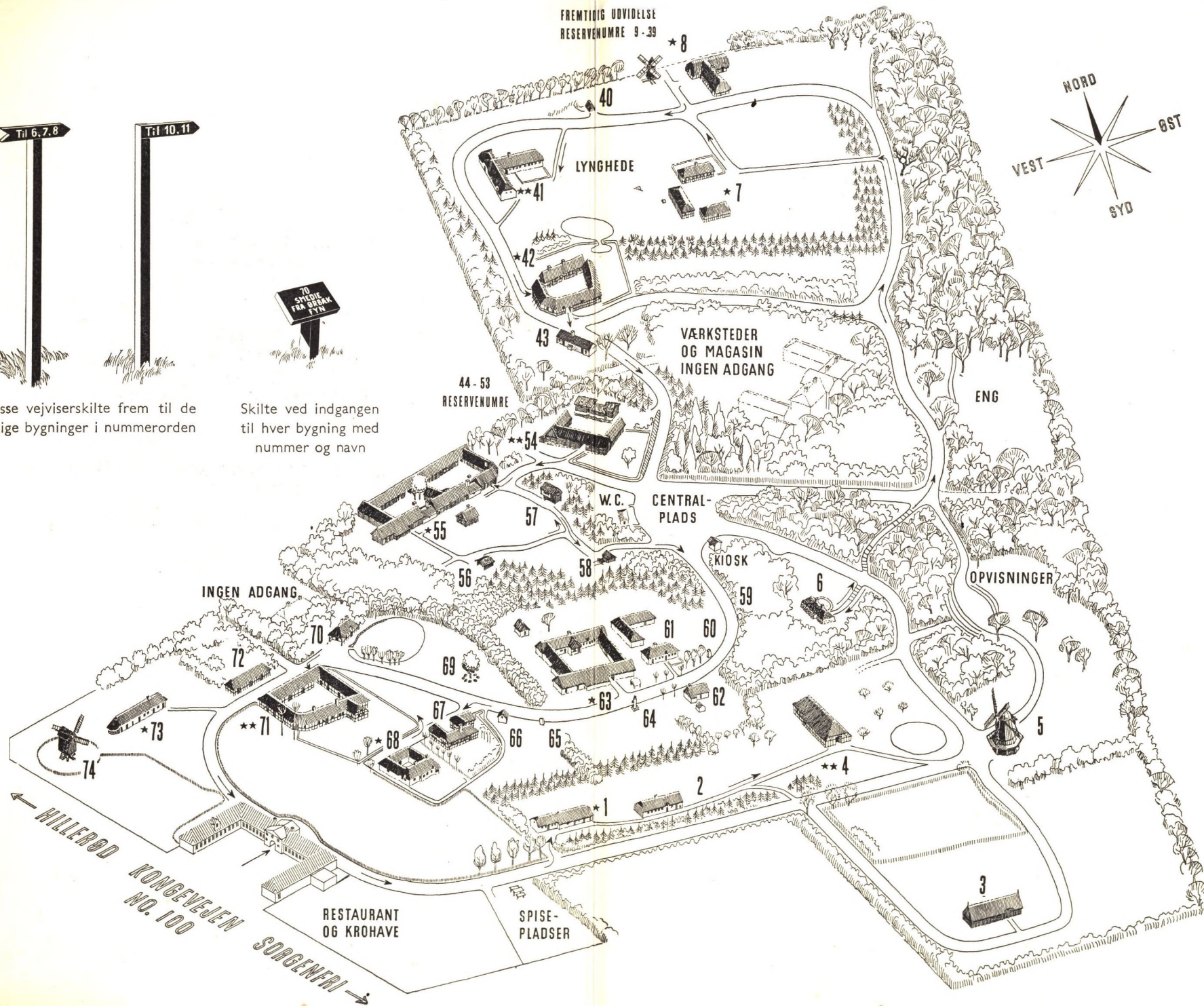

Følg disse vejviserskilte frem til de forskellige bygninger i nummerorden

Skilte ved indgangen til hver bygning med nummer og navn

FREMTIG UDVIDELSE
RESERVENUMRE 9-39

HILLERØD ←
KONGEVEJEN NO. 100
RESTAURANT OG KROHAVE
SPISE-PLADSER
SØBGENFRI →

FRILANDSMUSEET

VED SORGENFRI

NATIONALMUSEETS 7. AFDELING

Kort over museet

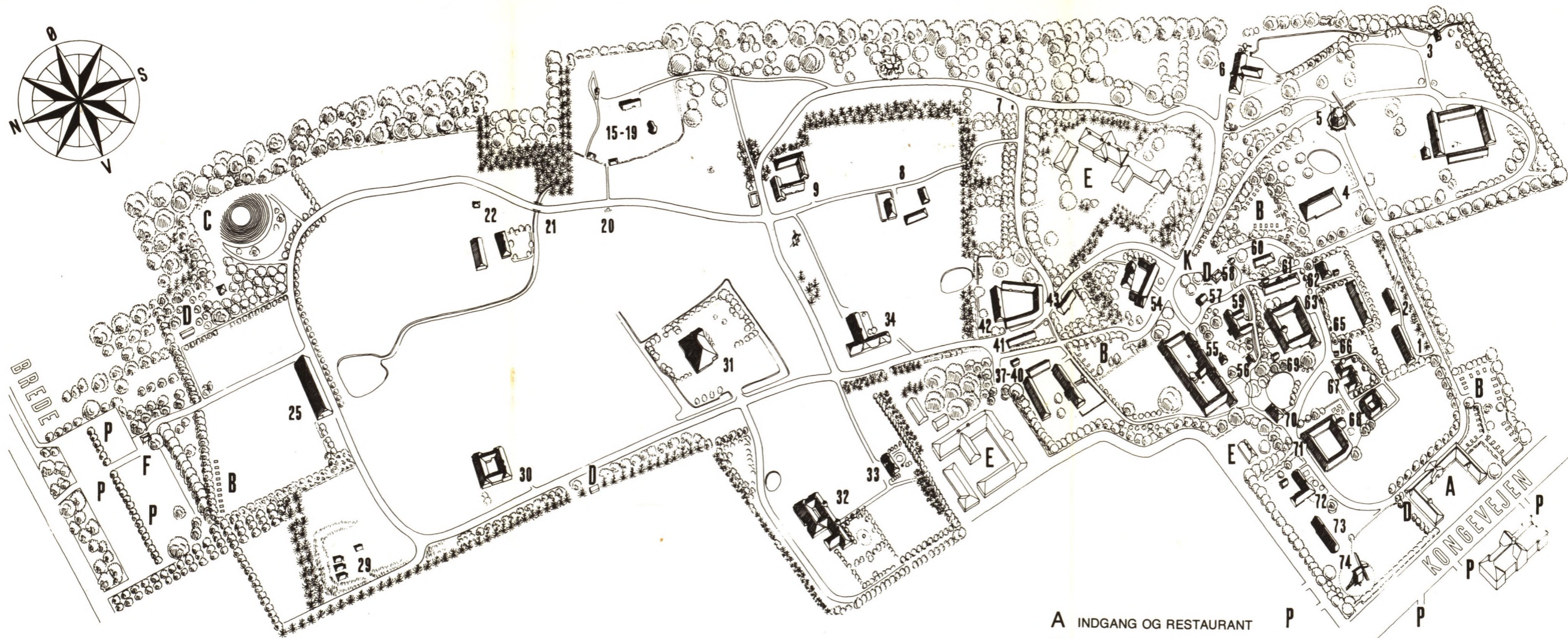
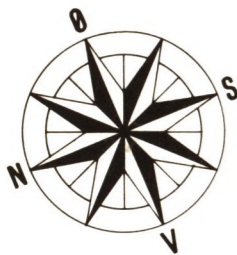
Museet omfatter godt 35 ha. En rundgang ad hovedvejen alene er på godt 3 km. Der er ca. 40 gårde, huse og møller m.m. Det er derfor umuligt at se det hele grundigt i løbet af et enkelt besøg.

Man kan frit vælge, hvilken vej man vil gå rundt i museumsparken. Bygningernes numre betyder ikke, at man nødvendigvis skal overholde rækkefølgen. Numrene skal kun være en hjælp til orientering i terrænet og til at finde den rigtige tekst i den trykte vejledning. (Ubenyttede numre er reserveret til fremtidig brug).

Bygningerne er ordnet geografisk. Nr. 5, 60–66 og 74 er fra Sjælland, nr. 3 fra Bornholm, nr. 6 og 67–71 er fra Fyn, nr. 72–73 fra Lolland, nr. 1, 2, 4, 7–9 og 20–43 fra Jylland (og Sydslesvig), nr. 54–59 fra Skåne, Halland og Småland, og nr. 15–19 er kommet fra Færøerne.

Der er mange muligheder for at variere besøgene på Frilandsmuseet. Man kan f.eks. hellige sig en bestemt landsdel. Man kan også udelukkende se på husmandshuse eller møller. Eller nøjes med at gå ind i håndværkerhuse (nr. 41, 43, 60, 61, 68 og 70) eller f.eks. i huse, der viser skipperkultur (nr. 2, 9 og 34).

1. Fiskerhus fra Agger, Thy. Milepæl fra Thy.
2. Skipperhus fra Sønderho, Fanø.
u.nr. Gård fra Østerlars sogn, Bornholm (under genopførelse 1978).
3. Vandmølle fra Pedersker sogn, Bornholm.
4. Gård fra Ostenfeld, Sydslesvig.
5. Fuglevad vindmølle. (Ligger på sit oprindelige sted). (Ingen adgang til det indre).
6. Vandmølle fra Ellested sogn, Fyn.
7. Vildtbanesten fra Løve, Midtjylland.
8. Gård fra Kølvrå, Karup hede, Midtjylland.
9. Gård fra Læssø. Stubmølle.
- 15–19. Bygninger fra Færøerne. Vandmølle.
20. Milepæl fra Holstebroegnen, Vestjylland.

- A INDGANG OG RESTAURANT
- B SPISEPLADSER
- C DANSEPLADS
- D TOILETTER
- E MAGASINER OG VÆRKSTEDER
(Ingen adgang)
- F NORDLIGE INDGANG
(ved I. C. Modewegs vej, Brede)
- K KIOSK
- P PARKERINGSPLADSER

21. Bro fra Smedevad ved Holstebro, Vestjylland.
22. Gård fra Vemb, Vestjylland.
25. Herregårdslade fra Fjellerup, Djursland.
29. Fiskerbod fra Nymindegab, Vestjylland.
30. Gård fra Lønnestak, Vestjylland.
31. Gård fra Ejdersted, Sydvestslesvig.
32. Gård fra Sønder Sejerslev, Sønderjylland.
33. Knipleskole fra Nørre Sejerslev, Sønderjylland.
34. Gård fra Toftum, Rømø, Sønderjylland.
- 37–40. Bygninger fra det østlige Sønderjylland.
41. Husmandshus fra Ødis Bramdrup ved Kolding. Skomagerværksted.
42. Gård fra True ved Århus.
43. Pottemagerværksted fra Sorring, Midtjylland.
54. Gård fra Halland.
55. Tvillinggård fra Gøinge, Skåne.
56. Tørrehus fra Småland.
57. Loftbod fra det sydøstlige Småland.
58. Vandmølle fra det vestlige Småland.
59. Husmandshus fra Dörröd, Skåne.
60. Væverhus fra Tystrup, Sjælland.
61. Landhåndværkerhus fra Kalvehave, Sjælland. Hjulmagers og rivemagers værksteder. Savgrav. Millepæl.
62. Landarbejderhus fra Englerup vest for Roskilde.
63. Gård fra Pebringe, Sjælland.
u.nr. Bypost fra Pebringe, Sjælland.
u.nr. Fattighus fra Greve, Sjælland (under genopførelse 1978).
65. Skelsten fra Virum, Sjælland.
66. Sprøjtehus fra Kirke-Såby, Sjælland.
u.nr. Hørtørringsovn fra Ærø.
67. Husmandshus fra Årup, Fyn.
68. Husmandshus fra Kirke-Søby, Fyn. Træskomagerværksted.
69. Fynsk bystævne.
70. Smedie fra Ørbæk, Fyn.
71. Gård fra Lundager, Fyn.
72. Husmandshus fra Dannemarre, Lolland.
u.nr. Lollandsk bystævne.
73. Husmandshus fra Tågense, Lolland.
74. Stubmølle fra Karstrup, Sjælland. (Ingen adgang til det indre).

Vær så god

Ikke at ryge i museumsparken eller bygningerne; brandfaren er stor, og museets indhold for det meste uerstatteligt.

Ikke at sidde på stole og bænke i husene eller røre museumsgenstandene; hvis en let berøring gentages af over 200.000 gæster om året, kan den volde alvorlig skade.

**FRILANDSMUSEET
VED SORGENFRI**

**POSTADRESSE:
KONGEVEJEN 100, 2800 LYNGBY
TELEFON: (02) 85 02 92**

**INDGANG FRA SYD:
KONGEVEJEN 100 (TÆT VED SORGENFRI STATION)**

**INDGANG FRA NORD:
I. C. MODEWEGS VEJ (TÆT VED BREDE STATION)
STOR PARKERINGSPLADS VED BEGGE INDGANGE**

**CAFETERIA OG RESTAURANT
VED DEN SYDLIGE INDGANG**

**OPLYSNING OM ÅBNINGSTIDER M.M.:
TELEFON (02) 85 80 70**

ISBN 87-480-0174-0

JJ trykteknik a/s, København

FRILANDSMUSEET

KONGEVEJEN 100 . SORGENFRI STATION
KØBENHAVN

SOMMER:
ÅBEN HVER DAG 10—18
VINTER:
KUN SØN- OG HELLIGDAGE

MUSEETS RESTAURANT ÅBEN DAGLIGT
HELE ÅRET

DIS-Danmark

1 2 8 6 1 7